Rashi on Jeremiah
רש"י על ירמיהו
merged
https://www.sefaria.org/Rashi_on_Jeremiah
This file contains merged sections from the following text versions:
-On Your Way
-http://mobile.tora.ws/

רש"י על ירמיהו

Chapter 1

Verse 1

דברי ירמיהו בן חלקיהו וגו'. ליתי בר קלקלתא דתקנן עובדוהי ירמיה בא מרחב הזונה ולוכח בר מתקנתא דמקלקלן עובדוהי אלו ישראל שקלקלו מעשיהן שבאו מזרע כשר:

Verse 2

אשר היה דבר ה' אליו וגו'. אשר התחילה שכינה לשרות עליו באותו הזמן:

Verse 3

ויהי בימי יהויקים. ויהי נביא כל ימי יאשיהו הנותרים וימי יהויקים בנו וימי צדקיהו בנו עד תום עשתי עשרה שנה היא השנה עד גלות ירושלים בחדש החמישי:

Verse 4

Verse 5

בטרם אצרך בבטן וגו'. מימי אדם הראשון הראהו הקב"ה לאדם דור ודור ונביאיו:
אצרך. לשון צורה:
ידעתיך. קניישט"וי בלעז כמו לא נודעתי להם (שמות ו׳:ג׳):
הקדשתיך. זמנתיך לכך:
נביא לגוים. לישראל שהיו נוהגים עצמם כעכו"ם כך נדרש בספרי נביא מקרבך וגו' (דברים י״ח:ט״ו) יקים לך ולא למכחישי תורה הא מה אני מקיים נביא לגוים נתתיך בבני ישראל שהיו נוהגים כעכו"ם ד"א בטרם תצא מרחם הקדשתיך עליך אמרתי למשה נביא אקים להם כמוך (דברים י״ח:י״ח) זה הוכיחם וזה הוכיחם זה נתנבא ארבעים שנה וזה נתנבא ארבעים שנה:

Verse 6

אהה. ל' יילל קונפליי"ט בלע"ז:
כי נער אנכי. איני כדאי להוכיחן משה הוכיחן סמוך למיתתו כבר נחשב בעיניהם בכמה נסים שעשה להם הוציאם ממצרים וקרע להם את הים הוריד את המן הגיז את השליו נתן להם את התורה העלה את הבאר אני בתחלת שליחותי אני בא להוכיחם:

Verse 7

על כל אשר אשלחך. אל העכו"ם:
ואת כל אשר אצוך. לישראל תדבר:

Verse 8

Verse 9

וישלח ה' את ידו. כל שליחות שהוא אצל יד לשון הושטה ל"א כתרגום ושלח ה' ית פתגמי נביאותיה:

Verse 10

הפקדתיך. מנותיך על העכו"ם:
לנתוש ולנתוץ. דיספציר בלעז:

Verse 11

מקל שקד. מנדולי"ר בלעז, ויונתן תרגם מקל שקד מלך דמוחי לאבאשא:

Verse 12

היטבת לראות. השקד הזה הוא ממהר להוציא פרח קודם לכל האילנות אף אני ממהר לעשות דברי, ומדרש אגדה השקד הזה הוא משעת חניטתו עד גמר בישולו עשרים ואחד יום כמנין ימים שבין שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר לתשעה באב שבו נשרף הבית:

Verse 13

סיר נפוח. רותח בויילנ"ט בלעז:
ופניו. רתיחותיו אשישאונדי"ש בלעז:

Verse 14

מצפון תפתח הרעה. בבל לצפונה של ארץ ישראל היא:

Verse 15

Verse 16

ודברתי משפטי אותם. אתווכח עמם עם יהודה וירושלים:

Verse 17

תאזור מתניך. ל' זירוז כאיש חיל:

Verse 18

למלכי יהודה. כנגד מלכי יהודה:

Verse 19

ונלחמו אליך. ויהון דינין ומגיחין לקבלך למסתר ית פתגמי נבואתך:

Chapter 2

Verse 1

Verse 2

זכרתי לך. אם הייתם שבים אלי תאוותי לרחם עליכם כי זכרת חסד נעוריך ואהבת כלילת חופתך שהכללתיך לחופה ול' הכנסה הוא, כלולותיך נוצי"ש בלעז, ומה הוא חסד נעוריך לכתך אחר שלוחי משה ואהרן מארץ נושבת יצאתם למדבר ואין צדה לדרך כי האמנתם בי:

Verse 3

קדש ישראל. כתרומה:
ראשית תבואתה. כראשית קציר לפני העומר שאסור באכילה והאוכלו מתחייב כן כל אוכליו יאשמו כן ת"י:

Verse 4

Verse 5

Verse 6

ולא אמרו איה ה'. כי נלך אחרי אלהים אחרי':
ערבה. פלנור"א בלעז:
ושוחה. נטויה אינפוושיא"ה בלעז:
ציה. דישגאט"ה בלעז:
וצלמות. לשון חשך:

Verse 7

אל ארץ הכרמל. לארעא דישראל דהות מנצבא ככרמלא, פירש נטועה כיער:

Verse 8

תופשי התורה. סנהדרין:
והרועים. המלכים:
נבאו בבעל. בשם הבעל:

Verse 9

עוד אריב. טרם אביא עליכם רעה אתווכח עמכם עוד ע"י נביאי אע"פי שרבתי עמכם כבר ימים רבים:

Verse 10

איי כתיים. לאיי כתיים:
איי. אישל"ש בלעז:
וקדר שלחו. ולקדר שלחו לראות מנהגם:
והתבוננו מאד. ושימו לב להסתכל בדבר יפה:
הן. כמו אם, אם המיר גוי מהם את אלהיו ואע"פ שהמה לא אלהים ועמי המיר את כבודו אשר בו היה נכבד וכתיים וקדריים יושבי אוהלים ורועי מקנה ונוסעים והולכים ומטלטלין ממרעה למרעה וממדבר למדבר ונושאים את אלהיהם עמהם למקום שחונים שם ואני נשאתי אתכם עד אשר קבעתי אתכם והנחתם אותי כך ת"י ורבותינו אמרו כתיים עובדים למים וקדריים עובדים לאש ואע"פ שיודעים שהמים מכבין את האש לא הניחו את אלהיהם:

Verse 11

בלא יועיל. בעכו"ם שאין בה תועלת:

Verse 12

שמו שמים. ל' תמהון כמו השתוממו והוא לשון צווי כמו אם כה יאמרו אלינו דומו
(שמואל א י״ד:ט׳):
ושערו. לשון סער:
חרבו מאד. כאילו אתם נחרבים על בית המקדש שעתיד ליחרב:

Verse 13

שתים רעות. אם המירו יראתם בכיוצא בה יש כאן רעה אחת ועכשיו שאותי עזבו שאני
מקור מים חיים ללכת אחרי העכו"ם שהם כבורות של מים מכונסין ונשברין ונסדקין
ומימיהם נבלעים בסדקיהם הרי שתים רעות:
לחצוב. לחפור:
אשר לא יכילו. טינדרונ"ט בלעז את מימיהם שהמים מטשטשין את שפתם וכותליהם והם
נופלין:

Verse 14

יליד בית. בן האמה:

Verse 15

ישאגו. שואגים ל' הווה:
כפירים. מלכים:
נצתו. נצתו באש:

Verse 16

גם בני נוף ותחפנחס. הם מצרים שאתם בוטחים עליהם לעזרה:
ירעוך קדקוד. ל' רציצה כדמתרגמינן ורצוץ ורעעו:

Verse 17

הלא זאת תעשה לך. הלא את הרעה ואת הפורענות הזאת תגרום לך האשמה והעון אשר
עזבת את ה' אלהיך:
בעת מוליכך בדרך. שהיה מלמד אותך דרך הטובה והישרה:

Verse 18

מה לך לדרך מצרים. למה תעזבי אותי ותבטחי על מצרים:
לשתות מי שיחור. שטבעו זכוריכם בנילוס שיחור הוא נילוס כמה שנאמר מן השיחור
אשר על פני מצרים בספר יהושע (י״ג:ג׳):
ומה לך. למרוד בי למען תגלי לדרך אשור למעבר נהר פרת:

Verse 19

תיסרך רעתך. סוף שרעתך תביא עליך יסורין:
ומשובותיך. ל' בנים שובבים (לקמן ג):
תוכיחוך. ל' מוסר:
ולא פחדתי. פחד שלי לא היה בלבך לירא אותי:

Verse 20

שברתי עלך. העול של עץ נופל בו ל' שבירה והמוסרות שהן של עור נופל בהן לשון
נתיקה:
מוסרותיך. הם רצועות שקושרין בהם העול:
ותאמרי לא אעבור. על דבריך:

כי על כל גבעה. אך אתה לא שמרת הבטחתך ועל כל גבעה את צועה ל' משכב ומצע כי
משמש ל' אלא:

Verse 21

נטעתיך שורק. שורק הוא זמורות גפן טוב כלומר בני אבות כשרים וצדיקים ומדרשו
נטעתיך שורק הוספתי לך על שבע מצות של בני נח שש מאות ושש כמנין שורק:
סורי. דישטורלטור"ש בלע"ז:
גפן נכריה. הצומחת ביערים:

Verse 22

בנתר. מין אדמה שחפין ושפין בה את הבגדים:
בורית. נקיון כמו ובר לבב (תהילים כ״ד:ד׳) ויש לועזים בורית שאבו"ן בלעז:
נכתם עונך. הא כרושם כתמא דלא דכי כן סגיאו חוביך קדמי:
כתם. טאק"א בלעז:
עונך. על עון העגל נאמר שהוא קיים לעולם כמו שנאמר וביום פקדי ופקדתי עליהם
(שמות ל״ב:ל״ד) כל פקידות הבאות על ישראל יהיה מקצת עון העגל בהם:

Verse 23

ראי דרכך בגיא. מה עשית מול בית פעור ועוד עתה את מחזקת באותו הדרך כבכרה
קלה המשרכת דרכיה:
בכרה. גמלה נקבה בחורה שהיא אוהבת לנוע בכרי מדין (ישעיהו ס׳:ו׳) מתורגם
הוגני מדין והם גמלים בחורים כמו שמצינו בסנהדרין נפישי גמלי סבי דטעיני
משכי דהוגני:
משרכת. מחזקת בדרכי נעוריה ל' מסריך סריך ויש לחברו עם שרוך הנעל (בראשית
י״ד:כ״ג) קושרת דרכי נערותה בלבה:

Verse 24

פרה. שלוואטיק"ו בלעז ויש לועזין קולי"ן בלעז:
למוד מדבר. הלמוד להיות במדברות כן אוהבת לנוע:
שאפה רוח. פותחת את פיה ושואפת רוח ולעולם הוא חוזר למקומו:
תאנתה מי ישיבנה. אותה מדת תנינים שיש בה כי גם התנין שואף רוח כמה שנאמר
שאפה רוח כתנים (ירמיה יד) מי ישיבנה מאותה מדה כן אתם מי יוכל להשיבכם
מדרככם הרעה:
כל מבקשיה לא ייעפו. כי על חנם ייעפו שלא יוכלו להשיגה ומה סופה בחדשה
ימצאונה חדש אחד יש בשנה שהיא ישנה כל החדש ואז היא נלכדת אף אתם חדש אחד
(הוא אב) הוכן לכם כבר מימות המרגלים שקבעו אבותיכם בכיית חנם בו תלכדו
תאנתה. שו"ן דגרונמינ"ט בלעז וכן ת"י כירודא, ד"א ל' ילדה כמו תאניה ואניה
(איכה ב) ל"א שאקונטריא"ה בלעז כמו תאנת שילה (יהושע טז):

Verse 25

מנעי רגלך מיחף. זו היא מדתך כפרא האוהבת לנוע נביאי אומרי' ליך מנעי עצמך
מעכו"ם שלא תלכי יחף בגולה ומנעי גרונך מלמות בצמא ותאמרי על דברי הנביאים
נואש אין מיחוש נואשתי בדבריכם, נואש נוקלי"ר בלע"ז:

Verse 26

כי ימצא. בתחלה כשהוא נמצא גנב והוא היה מוחזק נאמן כך ת"י:

Verse 27

ובעת רעתם יאמרו. אלי קומה והושיענו וכן ת"י ובעידן דבישתא אתיא עליהון
כפרין בטעותהון ומודן קדמי ואמרין רחם עלנא ופרוקנא:

Verse 28

מספר עריך היו אלהיך. בכל עיר ועיר אלוה אחר:

Verse 29

למה תריבו. איך תבואו להתווכח בריב ולומר לא חטאנו:
כולכם פשעתם בי. אף הצדיקים במשמע היינו דאמרי אינשי בהדי הוצא לקיא כרבא:

Verse 30

לשוא הכיתי. על חנם כי לא הועיל שיקחו מוסר:
אכלה חרבכם. את נביאכם, הרגתם את זכריה וישעיה:

Verse 31

ראו דבר ה'. הוציא להם צנצנת המן אמר להם ראו כאן מה דבר ה' מועיל המדבר
הייתי לישראל. ל' תימה הוא לכך נקודה מ"ם רפי וה"א בחטף פתח כלום נדמה
לאבותיכם שהוא מדבר כשהלכו בו שהורדתי להם לחם זה דבר יום ביומו:
מאפליה. ל' חשך:
מדוע אמרו עמי רדנו. נבדלנו ממך כמו הרודה פת מן התנור כך מדרש רבי תנחומא
ומנחם פירש רדנו ל' ירידה ועוד פנים אחרים:

Verse 32

Verse 33

תיטיבי. תקשטי עצמך לקראת נואפיך כמו (מלכים ב ט) ותיטב ראשה דאיזבל בפר'
יהוא:
גם את הרעות למדת. חזרת על כל רוע דרך ללמוד את המקולקלת שבכולם:
גם. ל' אפילו לכן. ל' שבועת אמת אך את הדרך הרעה שבכל הדרכים למדת לעצמך:
למדת. הנהגת:

Verse 34

במחתרת מצאתים. לא מצאת אותם במחתרת כשהרגת אותם:
מצאתים. כה יאמר לנקבה ל' פעלת, והרבה יש בספר (יחזקאל ט"ז, נ"ח) את נשאתים
כי על כל אלה. שהיו מוכיחים אותך בדברים האלה:

Verse 35

ותאמרי. בלבך:
כי נקיתי. אשר זכאה אני נפשי:
נשפט אותך. בא עמך במשפט:

Verse 36

תזלי. לשון זלזול:
לשנות את דרכך. לעזוב אותי ולסמוך על מצרים לעזרה בימי יהויקים וצדקיהו
(לקמן ל"ו):
לשנות. ל' שינוי:
כאשר בושת מאשור. שסמך אחז עליו ויצר לו ולא חזקו כמה שנאמר (בד"ה כח):

Chapter 3

Verse 1

לאמר הן ישלח וגו'. יש לי לומר שאין עוד את ראוי לי כי כן דרך המשלח את אשתו
והלכה לה וגו':
ואת זנית רעים רבים. עם אוהבים רבים ואעפ"כ שובי אלי:
ושוב אלי. כמו עשות ולשוב אלי אני עוסק בך:

Verse 2

שפים. יבלי מים:
לא שוגלת. ל' פלגש:
ישבת להם. להיות נכונה לקראתם:
כערבי. יושב אוהלים שהוא תמיד מצוי בחוץ במדברות ועל שם כך הוא קרוי ערבי
ששוכן בערבה:

Verse 3

ומלקוש. כמטר היורד בניסן על המלילות ועל הקשין ומלקוש טרדיו"א בלעז:

Verse 4

הלוא מעתה. הלואי שבת מרעתך וקראת לי אבי ואם תעשי כך הינטור לך אדוניך
לעולם את אשר חטאת לו אם ישמור לנצח לא ישמור:

Verse 5

הנה דברת. בפיך לא נבוא עוד אליך ואותה הרעה תעשי ולא תתני לב לשוב:
ותוכל. ונצחת למרוד:

Verse 6

משובה. נצחת ומוכחת בימי יאשיה המלך כשצוני להחזיר עשרת השבטים הראית אשר
עשתה משובה ישראל השובבה אנבוזייא"ה בלעז:
ישראל. עשרת השבטי':
הולכה היא. בעודה על אדמתה קודם שגלתה בימי חזקיה עם הושע בן אלה:
הולכה. היתה הולכת על כל הר גבוה:
ותזני שם. לעכו"ם, ותזני כמו ותזן יו"ד יתירה:

Verse 7

ואמר. על ידי נביאי עמוס והושע בן בארי ושאר נביאים אלי תשוב:
ותרא בגודה אחותה יהודה. כל זה, בגודה קשה ממשובה ישראל שהם ראשונים לקילקול
ולא ראו פורענות ללמוד ממנו ולשוב קרויין משובה יהודה שראו שגלו אלו ולא
לקחו מוסר קרוין בגודה:

Verse 8

וארא כי על כל אודות וגו'. נקודות טעמי מקרא זה מלמדין על פירושו ישראל נקוד
זקף מובדל משלחתיה שלחתיה נקוד זקף גדול לעצמו וזה פירושו וארא נסתכלתי בה
ליפרע ממנה ולמה כי על כל אודות אשר נאפה משובה ישראל ומה היתה נקמתי שלחתיה
מעל פני ולא יראה בגדה יהודה שראתה בפורענות של שומרון לתת לבה לשוב:

Verse 9

ותנאף את האבן. וטעת עם פלחי אבניא ואעיא, וי"ת מקל זנותה ל' קלות מדקלילא
בעינהא טעוותהא:

Verse 10

וגם בכל זאת. שראו בקלקלת פורענות חבריהם:

כי אם בשקר. דורו של יאשיה מראין עצמם שהם צדיקים והם רשעים היו צרים צורות
של עכו"ם על דלתותיהם מבפנים חציה על זו וחציה על זו וכשהיו מבערי עכו"ם
בודקים היה הדלת פתוח ולא היו מכירין בה:

Verse 11

צדקה נפשה משובה ישראל. נקתה ופטרה עצמה מן הדין שלא היה לה ממי ללמוד:

Verse 12

הלוך וקראת וגו'. הלוך כתרגומו אזיל ל' צווי כאן ציוהו לילך ולחזור עשרת
השבטים בימי יאשיהו כמו שאמר למעלה שבימי יאשיהו נאמרה לו נבואה זו וחזרו
מקצת מהן בשמונה עשרה ליאשיהו:
צפונה. אל המקומות שגלו שם לאשור:
פני. רוגזי כן ת"י:

Verse 13

פשעת. מרדת:
ותפזרי את דרכיך. ל' זנות פיסוק רגלים למשכבי אשה:

Verse 14

שובבים. אנווישיי"ר בלעז ששובבתם דרככם מרוב כל שהייתם בשלוה ועונג כמו שהוא
אומר הפורטים על פי הנבל (עמוס ז) השותים במזרקי יין (שם):
כי אנכי בעלתי בכם. ונקראתם בשמי שאני אדון לכם ואין כבודי להניח אתכם ביד
אויבי:

Verse 15

Verse 16

לא יאמרו עוד ארון. כי כל כניסתכם תהא קדושה ואשכון בה כאלו הוא ארון:
יפקדו. כמו יזכרו:
ולא יעשה עוד. מה שנעשה בו כבר בשילה שהביאוהו במלחמה עם פלשתים בימי עלי
(ש"א ד):

Verse 17

ונקוו. ונקבצו לשון מקוה מים:
שרירות. ל' ראיה כמו אשורנו (מדבר כד):

Verse 18

ילכו בית יהודה על בית ישראל. עמם יתחברו ויתוספו עליהם להיות ממלכה אחת:

Verse 19

ואנכי אמרתי. בלבי ולכן הנחלתים לאבותיכם:
איך אשיתך בבני'. את עדתי ואומתי בתוך שאר בנים לפיכך בירתי מנה יפה ואתן
לך ארץ חמדה:
צבי צבאות גוים. צביון כל צבאות גוים:

Verse 20

אכן. אבל אתם לא עשיתם מחשבתי כ"א כמו אשה שבוגדה מריעה על שאינו יכול
להספיק מזונותיה כן בגדתם בי המספיק לכם כל טוב כך מדרש אגדה:

Verse 21

על שפיים נשמע. קרוב הוא להשמע:

Verse 22

הננו אתנו לך. הנביא מלמדם להתוודות ולומר כן הננו אתנו לך אכן לשקר וגו'
והבשת אכלה וגו' נשכבה בבשתנו כל זה לשון תפלה שהנביא מלמדם לומר:
אתנו. באנו:

Verse 23

אכן לשקר. שמרנו מגבעות והמון הרים שעבדנו עכו"ם שם:
אכן. באמת:

Verse 24

והבושת. עכו"ם שעסקנו בה כד"א וינזרו לבשת:
אכלה את יגיע אבותינו. בעון עבודתה היה יגיענו לבז:

Chapter 4

Verse 1

אם תשוב ישראל. בתשובה זו אלי תשוב לכבודך וגדולתך הראשונה:
ואם תסיר שקוציך מפני. אז לא תנוד לצאת בגולה:

Verse 2

ונשבעת חי ה' באמת. כשתשבע בשמי תשבע באמת ולא כאשר עתה שכתוב בכם (לקמן ה)
אם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו:
והתברכו בו גוים. אם תעשו כן אז יתברכו בישראל הגוים כל גוי יאמר לבנו תהא
כפלוני ישראל:
יתהללו. יגידו שבחכם ד"א יתהללו מי שיוכל להדבק בישראל יתפאר בדבר
פורוונטי"ר בלעז:

Verse 3

כי כה אמר ה' וגו'. נירו לכם ניר הוו למידין מעובדי אדמה שנרים אותה בימי
הקיץ להמית שרשי העשבים שלא תהא מעלה קוצים בעת הזרע בחורף אף אתם הטיבו
מעשיכם בטרם תבא עליכם הרעה שלא תהא תפלתכם נמאסת כשתצעקו:
ואל תזרעו אל קוצים. ואל תהי צעקתכם לפני מתוך הרשע כי אם מתוך תשובה שלא
תהיו דומים לזורע בלא ניר והיא נהפכת לקוצים קרדונ"ש בלעז:

Verse 4

המולו לה'. בטרם תצא חמתי כאש זהו כניר לפני הזרע:

Verse 5

ואמרו תקעו שופר. הזהירו את יושבי הארץ שיתקעו בשופר לברוח:
מלאו. לשון אסיפה והרבה יש במקרא אשר יקרא עליו מלא רועים (ישעיהו ל״א:ד׳)
יקראו אחריך מלא (לקמן יב) יחד עלי יתמלאון (איוב ט״ז:י׳):

Verse 6

שאו נס. לברוח לציון:
העיזו. האספו כמו שלח העז (שמות ט):

Verse 7

עלה אריה. נבוכדנצר:
מסובכו. דרך אריה לישב במארב סבכי היער אשפיישי"ש בלעז:
תצינה. לשון ציה:

Verse 8

על זאת. מה הוא זאת כי לא שב וגו' ואע"פ שדבר למעלה בנבוכדנאצר על החורבן
כאן חזר לדבר במיתת יאשיהו:
כי לא שב חרון אף וגו'. ואע"פ ששב יאשיהו בכל לב נאמר בו (מלכים ב כ״ב:א׳)
לא שב ה' מחרון אפו על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה:

Verse 9

והיה ביום ההוא. ביומו של יאשיהו יתמהו למה עלתה בו כל כך והם אין יודעין
שאין דורו חוזר יפה כשבא לבער את עכו"ם מה היו ליצני הדור עושין חוקקין צורת
עכו"ם על דלתותיהן חציה בדלת זה וחציה בדלת זה כשהיה פותחו לא היתה נכרת
וכשהלך משם סוגרה והיא מתחברת:

Verse 10

השא השאת. אטינטא"ר בלעז לשון הנחש השיאני (בראשית ג׳:י״ג) שנביאי השקר
נבאים לכם שלום יהיה לכם:

Verse 11

לעם הזה. על העם הזה כשיגלו כולם:
צח שפים. מכבד ומטאטא אף את שדות יבלי המים לשיתם מדבר, ל"א צח ל' צמא
דמתרגמינן צחותא:
דרך בת עמי. אותו רוח בא וגם לא לזרות מוץ מגורן אהבוניי"ר בלעז כמו ויזרם
במזרה (לקמן כא):
ולא להבר. ולנקות תבואה הוא בא כלומר לא לטובה כי אם לרעה להגלות את אנשים
(ונשים) טף ובהמה:

Verse 12

רוח מלא. מאלה הפורענות יבא לי רוח מלא רוח שלם שלא אחזור בו ולא אנחם. רוח
טלנ"ט בלעז:
משפטים. לשון ויכוח:

Verse 13

וכסופה. איקומאטרובילו בלעז:

Verse 14

אונך. חמסך:

Verse 15

כי קול מגיד מדן. ארי קל נבייא מתנבן עליהון דיגלון על דפלחו לעגלה דבדן
ומבשרן בשורן בישן ייתון עליהון על דאשתעבדו לצלמא דאקים מיכה בטורא דבית
אפרים ואע"פ שכבר גלו העגלים מימות סנחרב עדיין עוונם קיים גדולה היא עבירה
ששוברת לפניה ולאחריה לפניה מימות אברהם שנאמר וירדוף עד דן (בראשית
י״ד:י״ד) כיון שהגיע לדן תשש כחו שעתידין בניו לעבוד שם עכו"ם ולאחריה
בחורבן הבית שנאמר כי קול מגיד מדן:
ומשמיע און. און שבר:

Verse 16

נוצרים. נותני מצור עליהם:

Verse 17

שדי. כמו שדה:
אותי מרתה. הקניטה כמו ממרים הייתם (דברים ט׳:ז׳) מרגזין:

Verse 18

עשו אלה. לעשות אלה לך:

Verse 19

אוחילה. לשון חיל ורתת:
קירות. אנטינא"ש בלעז:
שמעת נפשי. מאחורי הפרגוד באתני בשורת קול מתרועת מלחמה:

Verse 20

שבר על שבר. חרבות ירושלים על גלות יכניה:
רגע יריעותי. רגע שודדו יריעותי:

Verse 21

עד מתי אראה. האסיפות האלה הנושאים נס להקבץ לבוא להלחם:

Verse 22

Verse 23

Verse 24

התקלקלו. נתקו ונזרקו ממקומן ועם קלקל בחצים (יחזקאל כ״א:כ״ו) חברו מנחם:

Verse 25

Verse 26

והנה הכרמל. ארץ הנטוע כל טוב ככרמל נהיה מדבר מדרש אגדה ראיתי ההרים אלו האבות וכל הגבעות אלו אמהות כלומר זכותן תמה, אין האדם, זכות משה שנאמר בו עניו מכל האדם (במדבר יב) והנה הכרמל אליהו:

Verse 27

וכלה לא אעשה. ביושביה כי אותיר פליטים שילכו בגולה:

Verse 28

תאבל. תחרב:
זמותי. ל' מחשבה:
על כי דברתי. הפורענות הזה ואקיימנה:
ולא אשוב. ולא אנחם לחשוב מחשבות טובות עליהם:

Verse 29

(שמות ט) ורומה. כמו רמה בים:
באו בעבים. ביערות עבים מקום סיבוך קוצים להטמן:
ובכפים עלו. סלע מתורגם בכיפיא:

Verse 30

כי תלבשי שני. להתנאות ולמצוא רחמים לפני השודד:
תקרעי בפוך. לשון קריעה שהפוך נראה כמרחיב קרע העין כך שמעתי וגם מנחם לא
חלק במחברת קרע:
פוך. ל' כחול:
עוגבים. המשחקים עם הנשים בצדי מיני ניאוף כמו ותעגבה על פלגשיהם (יחזקאל
כג):
נפשך יבקשו. מבקשים להרגך:

Verse 31

כמבכיר'. כאשה המבכרת תחלת לידתה:
תתיפח. תייליל ותצעק גניחו' קונפלייני"ט בלעז כמו ויפח חמס (תהילים כ"ז:י"ב)
ל' דיבור:
אוי נא לי. כך אומרת:

Chapter 5

Verse 1

Verse 2

Verse 3

ה' עיניך. הלא הם בעלי אמונה להטיב ולמה בגדו אלה בך ואין מבקשין אמונה:
הכיתה אותם. ולא נעשו חולים על המכה לשום על לבם לשוב מרעתם:
קחת. כמו לקחת:

Verse 4

ואני אמרתי. הנביא אומר כך אך דלים הם מחכמ' אלו שאני מדבר עמהם:
נואלו. לשון אויל כתרגומו איטפשו:

Verse 5

אלכה לי אל הגדולים. הם ישמעו אך לא הועלתי וגם המה יחדו שברו עולו של הקב"ה
מעליהם:

Verse 6

אריה. מלכות בבל:
זאב. מלכות מדי:
נמר. מלכות אשור:
יטרף. באדום:
זאב ערבות. לשון ערבה ושוחה זאב המדבר:

שוקד. ממהר ומנחם חברו עם ל' שמירה כמו לשקוד על דלתותי (משלי ח׳:ל״ד) י"ת
לשון אריבה:

Verse 7

אי לזאת. אסלח לך בתמיה שמא לזאת אסלח לך ומנחם פירש אי כמו אין אשר בניך
עזבוני ואשביע אותם כל טוב:
יתגודדו. יתקבצו גדודים:

Verse 8

סוסים מיוזנים משכים היו. בכל בקר היו משכים לאור בקר בהשכמה:
יצהלו. ל' זה נופל על הסוסים מקול מצהלות אביריו (לקמן ח) לשון צהלה
אנוויישמינ"ט בלעז:

Verse 9

Verse 10

בשרותיה. ל' מישור ומנחם חברו ל' חומה עם אדלג שור (תהילים י״ח:ל׳) אך לא
יתכנו נטישותיה צי"ש בלעז שהם שרשי כרם להיות נחשבים עם החומות ולא עם
המישור, ואני אומר שרותיה ל' שורות הכרם וי"ת בשרותיה בקירוהא ונטישותיה
ברניתהא:

Verse 11

Verse 12

ויאמרו לא הוא. לא מן קדמוהי אתיא עלנא טבתא:

Verse 13

והנביאים יהיו לרוח. כתרגומו ונביי שקרא יהון ללמא כלומר הנבואה שניבאים לנו
נביאי שקר בשמו של הקב"ה דבריהם יהפכו להבל והדבור של קדושה שהם אומרים לנו
בשם הקב"ה אינן בהם:
כה יעשה להם. הנביא אומר לאומרים זאת כה יעשה להם כאשר אמר ה' לי ומה אמר ה'
לי יען דברכם את הדבר הזה וגו':

Verse 14

ואכלתם. ותאכל אותם:

Verse 15

איתן. תקיף:
גוי מעולם הוא. מימי קדם התחיל למרוד בי בדור הפלגה בארץ שנער:

Verse 16

אשפתו. מקום נרתק החצים:

Verse 17

ירושש ערי מבצריך וגו'. הרי זה מקרא מסורס ירושש בחרב את ערי מבצריך אשר אתה
בוטח בהנה:
ירושש. ימסכן:

בחרב. על ידי גייסות וכן הוא אומר וחרב לא תעבור בארצכם (ויקרא כו):

Verse 18

Verse 19

Verse 20

Verse 21

Verse 22

האותי לא תיראו. הלא הים שאינו דואג מפני הפורעות ואינו מצפה לקיבול שכר ירא
מפני ואינו עובר הגבול אשר שמתי סביביו:
תחילו. ל' פחד:
ויתגעשו. גליו ומרומם לעבור הגבול ולא יוכלו לעבור:
והמו גליו. שאון קול גדול:
ולא יעברנהו. הגלים לא יעברו הגבול:

Verse 23

Verse 24

יורה ומלקוש. כתרגום בכיר ולקיש:
שבועות חוקות קציר. שבעה שבועות שחקק לנו בהן שתי חוקות קציר חק העומר וחק
שתי הלחם:
ישמר לנו. שיהא הקציר בזמנו:

Verse 25

הטו אלה. הטו החוקות האלה מעליכם שאינם שומרים לכם ואתם כלים ברעב:

Verse 26

ישור. יארוב וכן למען שוררי (תהילים ה׳:ט׳) ל' אשורנו ולא קרוב (במדבר
כשך יקושים. כאשר ישוך היקוש שעושין ללכוד צביים ביער כשרגלו בא לתוכו והוא
נושכו ומחזיקו ברגלו ונלכד וקורין לו פיי"ד בלעז:
הציבו משחית. צינבי"ל בלעז כן עושין אורבים על עיר או על דרך:
הציבו. כמו מצב פלשתים (סא"א):

Verse 27

ככלוב. הוא מקום שמפטמין בו עופות וכן תרגמו יונתן כבית פיטמא ובלעז פרנ"ק:

Verse 28

עשתו. ל' עשת שן (שיר ה) גוף עב ובלעז אישפישור"ט:
עברו דברי רע. אם באת רעה או עבירה לידם לא נטו ממנה אלא עברו בה ועשאוה
לא דנו דין יתום. למען יצליחו:

Verse 29

Verse 30

שמה. תמהון:
ושערורה. דבר מגונה לכל ומהו דבר התמהון הנביאים נבאים שקר ואומרים הוו גוזלין ואונסין והכהנים שהם שופטי העם ונוגשיהם ירדו את העם על ידי הנביאים כלומר לאחריהם כמו (שמואל ב ט״ז:ו׳) והמלך עובר וכל העם עוברים על ידו (רודף) (ס"א דדוד) אחריו אף כאן על ידיהם אחריהם לעשות כדברי הנביאים:

Chapter 6

Verse 1

העזו בני בנימן. ללכת לעריכם לשמור מבצריכם:
בית הכרם. שם מקום הוא:
שאו משאת. נס להקבץ ולהלחם על נפשכם:

Verse 2

הנוה והמעונגה דמיתי. החרבתי תירגמו יונתן ל' ונדמו נאות השלום (לקמן כה)
נדמתה אשקלון (לקמן מז):

Verse 3

רועים ועדריהם. משל הוא מלכים וחיילותיהם:
רעו. אכלו:
את ידו. את מקומו סביביו:

Verse 4

קדשו. זמנו:
אוי לנו. לעת פנות היום:
כי פנה היום. כאשר פנה לעת ערב הציתו האור בבה"מ:

Verse 5

Verse 6

כרתו עצה. לא מפיק ה"א והוא ל' עץ שאין לשון כריתה נופל על העצה ועצה האמור כאן ל' הרבה עצים כמו דגה ל' דגים הרבה:
העיר הפקד. שבאה פקודתה:

Verse 7

כהקיר. ל' מקור:
ביר. באר:
כן הקרה רעתה. כן נובעת רעתם תמיד מוסיפי' ומחדשים:
חלי ומכה. ע"כ איתיתי עלה מרע ומחא:

Verse 8

הוסרי. קבלי מוסר:

פן תקע. פן תנתק הוקע לשון חיבור והוקע אותם (במדבר כ״ה:ד׳), ויש ל' הסרת החיבור והרבה תיבות משמשות כן:

Verse 9

עולל. גרפאי"ן בלעז לאחר שבצרו הכרם ונשארו עוללות והעניים באים ועוללים אותם כן יבוזו ויחזרו ויבוזו:
השב ידך. אתה השונא השב ידך לשלול שנית כבוצר המשיב ידו על סלסלות המסלסל ומחפש העוללות וכן היתה משהגלה את יהויקים והרגו והמליך את יכניה חזר לסוף שלשה חדשים והגלהו חזר לסוף עשתי עשרה שנה והגלה את צדקיהו:
סלסלות. רבירקר"ש בלעז כמו סלסלה ותרוממך (משלי ד׳:ח׳) כך פירש דונש ומנחם פירש ל' סל פניר"ש בלעז:

Verse 10

'ואעידה. ל' התרא:
ערלה. אטומה וכן כל ל' ערלה:
לחרפה. מחרפין אותו:

Verse 11

ואת חמת ה' מלאתי. לבי מלא נבואה לבוא חמת ה' עליהם:
הכיל. כמו להכיל אשופרי"ר בלעז:
שפוך על עולל. לשפוך על היונקים:
בחוץ. בשוק:
מלא ימים. קרוב למות והוא יתר על זקן:

Verse 12

שדות ונשים יחדו. יוסבו לאחרים:

Verse 13

בוצע בצע. אונס ממון:

Verse 14

על נקלה. קל הוא לנביאי השקר להוציא מפיהם ולומר שלום יהיה לכם ובדבר הזה מרפאין בדבורם את השבר העתיד לבא עליהן:

Verse 15

הובישו. עליהון למיבהת:
הכלים. כמו להכלים:
גם בוש לא יבושו. אינם מתביישין ממעשיהם הרעים:

Verse 16

מרגוע. מנוחה:

Verse 17

והקימותי עליכם צופים. הוא שמעמידין אנשים על המגדלים עת החירום איש צופה ורואה אם גייס בא לעיר תוקע בשופר ומזהיר את העם להחלץ ולבא על החומה אף אני העמדתי נביאים המשמיעים אתכם את הפורענו' הבאה להזדרז ולתקן דרכיכם שתנצלו והוא כשופר תקיעות הצופה הקשיבו לקול השופר הזה והחלצו:
והקימותי. פירוש העמדתי להם כבר וכן ת"י ואקימית, צופים גיט"ש בלעז:

Verse 18

את אשר בם. את הרעה אשר בידם:

Verse 19

פרי מחשבותם. שכר מחשבותם:
ותורתי וימאסו בה. הרי זה דוגמת עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה (שמות ט״ו:ב׳) שהיה לו לומר היה לי לישועה אף כאן היה לו לומר ותורתי מאסו בה ודרך המקראות לדבר כן:

Verse 20

למה זה לי לבונה. אשר אתם מקריבים לפני אשר משבא באה:
לא ערבו. לא נעמו:

Verse 21

Verse 22

Verse 23

יחזיקו. יקחו כמו וישלח ידו ויחזק בו (שם ד) וכן צרה החזיקתני אחזתני:

Verse 24

Verse 25

מגור. יראה, ל"א ל' אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כ״א:י״ז) וכן תרגם יונתן:

Verse 26

והתפלשי. התגלגלי:
אבל יחיד. אבל של בן יחיד מי שאין לו אלא בן יחיד ומת:
מספד תמרורים. לפי שהוא דבוק נקוד מספד בפתח ואינו נקוד מספד בצירי עלינו. כביכול עלי ועליך:

Verse 27

בחון נתתיך. לירמיה נאמר חזק נתתיך בתוכם ותדע ובחנת את דרכם שתוכיחם והם לא ישמעו, בחון ל' חוזק כמו עופל ובחן (ישעיהו ל״ב:י״ד) הקימו בחוניו (שם כג):

Verse 28

סרי סוררים. סרים מן הדרך:
הולכי רכיל. בין הנחשת והברזל מטילי איבה בין שני שרים שיש בהן כח להתגרות יחד כך שמעתי, ואני אומר הולכי רכיל הם וחזקים כנחשת וברזל להחזיק כזביהם, וי"ת רכיל זה ל' נוכל מהלכין בנכילו כמא דמערב נחש עם פרזלא, ונוכל הוא ל' מחשבה כמו ויתנכלו אותו להמיתו (בראשית ל״ז:י״ח):

Verse 29

נחר מפוח. משל הוא כשצורפים כסף נופחין במפוח ונותנין תמיד עופרת בתוך הכור ומועיל לצרוף אבל אתם באתי לצרוף אתכם המפוח נחר ונחרך מכח האש ותם העופרת

כולו, נחר לשון חרה אפו (איוב ל״ב:ב׳) ועצמי חרה מני חורב (שם ל) אישר"ש
בלעז:
לשוא. על חנם צרף הצורף כי לא הועיל:
ורעים לא נתקו. מדרכם הרעה כלומר יגעו הנביאים להוכיח ולא הועילו:
נתקו. פורצטראקי"ץ בלעז, (נ"א ורעים כמו רשעים סא"א)

Verse 30

כסף נמאס. שאינו נצרף בשום יגיעה:

Chapter 7

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

היכל ה' היכל ה' היכל ה'. תלת זימנין בשתא אתון מתחזין קדמוהי:

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

הגנוב רצוח וגו'. בתמיה וכי אלה תעשו ויועיל ההיכל לכם:

Verse 10

Verse 11

המערת פריצים. היה בעיניכם הבית הזה בתמיה:
הנה ראיתי. שכך הוא בעיניכם:

Verse 12

Verse 13

Verse 14

כאשר עשיתי לשילו. בימי עלי:

Verse 15

כאשר השלכתי וגו'. עשרת השבטים:

Verse 16

Verse 17

Verse 18

לעשות כוונים. דפוס הכוכב:
למלכת השמים. כוכב הגדול היו קורין מלכת השמים ל' מלוכה וכן ת"י לכוכבת שמיא:

Verse 19

Verse 20

נתכת. יורדת ומגעת כמו ומטר לא נתך ארצה (שמות ט׳:ל״ג) לא מטא:

Verse 21

עולותיכם. שאתם מקריבים כליל טוב לכם שתוסיפו אותם על שלמיכם ותקריבו אותם שלמים ותאכלו הבשר שהרי אינם מקובלות לפני ולמה תפסידום:

Verse 22

ביום הוציאי אותם. תחלת תנאי לא היתה אלא אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגול' (שם יט):

Verse 23

Verse 24

בשרירות לבם. במראה לבם ל' אשורנו (במדבר כד):

Verse 25

יום השכם ושלוח. מידי יום ביום השכם ושלוח:

Verse 26

Verse 27

Verse 28

Verse 29

גזי נזרך. תלשי שערך כמו ויגז שלוים (שם ט) ויגז את ראשו (איוב א׳:כ׳) ל"א
נזרך כתרך ל' גדולה וכן תרגם יונתן רברביך וכן חיברו מנחם:
ויטוש. ויעזוב:

Verse 30

Verse 31

במות התופת. הוא המולך שהיה של נחשת ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות
וניסקות ונותנין את הילד על ידיו והוא נכוה ונוהם והכומרים היו מקישין
בתופים שלא ישמע האב קול הבן ויכמרו רחמיו, תופת על שם התוף:
הנם. על שם נהמת הבן:
לא צויתי. במצות שיקריבו בניהם לקרבן ולא דברתי לאחד מן הנביאים וכשדברתי
לאברהם לשחוט את בנו לא עלתה על לבי שישחוט אלא להודיע צדקו:

Verse 32

Verse 33

ואין מחריד. את העופות מעל הפגרים:

Chapter 8

Verse 1

Verse 2

ושטחום לשמש. והכשדים ישכנו לצור על העיר בקברי השרים שהיו נאים כפלטין
לדומן. לזבל:

Verse 3

ונבחר מות מחיים. אע"פ שהם רואים את המתים נתונין בבזיון צרת החיים גדולה
הימנה ויבחרו את המות:

Verse 4

היפלו ולא יקומו. הטוב להם שיפילו את עצמם לנפילה שאין להם תקומה:

אם ישוב ולא ישוב. לכשירצו לשוב מרעתם לא ישוב הקב"ה מגזירתו, ד"א אף אם ישובו בתשובה לא תתקיים בידם כי ימהרו לשוב לרשעתם וכן ת"י אם למיתב גלי קדמי דלא יתובון:

Verse 5

משובה נצחת. משובת עולם כמו נצח:
החזיקו. אחזו:
בתרמית. במרמה:

Verse 6

לא כן. לא בדין כמו כן בנות צלפחד (במדבר כ״ז:ז׳):
כלה שב במרצותם. בדרך הראשון חוטאים וחוזרים וחוטאים, מרוצתם קורש"י בלעז:
שוטף. אישפרידי"ן בלעז:

Verse 7

חסידה. ציגוניא"ה בלעז:
מועדיה. עת עברם אל איי הים מפני הצנה ועת שובם:
שמרו. המתינו:
ותור וסיס ועגור. ושפנינא וכורכיא וסנוניתא, כורכיא גרוא"ה בלעז סנונית ארונדיל"א בלעז:

Verse 8

אכן הנה לשקר. הנה חכמתכם לשקר בכם לרפאותכ' על נקלה:
עשה עט שקר סופרים. נביאכם:

Verse 9

הובישו חכמים. כמותכם ומה הבושת הנה בדברי ה' מאסו וחכמת מה להם:

Verse 10

Verse 11

וירפו. כמו וירפאו:

Verse 12

הובישו. בושת וכלימה תבוא להם:
גם בוש לא יבושו. אינם מתביישים במעשיהם הרעים לתת לב לשוב:

Verse 13

אסוף אסיפם. ל' כלייה כמו אסוף אסף כל מעל פני האדמה (צפניה א׳:ב׳):
אין ענבים בגפן. לא יותר דבר:
והעלה נבל. ל' כמוש פלייישטי"ש בלעז כמו וכנובלת מתאנה (ישעיהו ל״ד:ד׳) כאלה נובלת עליה (שם א):
ואתן להם יעברום. כל זאת תהיה להם על כי נתתי להם חוקים ועברו עליהם:

Verse 14

ונדמה שם. ונדום שם, נשב שם דומים ואבלים:
מי ראש. כס דלווט ביש כרישי חיון ראש פתנים הוא ארס שבשיניו:

Verse 15

Verse 16

מדן נשמע. על דפלחו לעגלא דבדן:
נחרת סוסיו. עטישות נחיריו:
מצהלות אביריו. צהלות משחק סוסיו ומצינו במקום אחר סוסים נקראים אבירים מדהרות דהרות אביריו (שופטים ה׳:כ״ב) ל' סוס דוהר (נחום ג) וי"ת מקל פסיעות גברוהי:

Verse 17

נחשים צפעונים. לסוף שבעים שנה נעשה צפע ואוטם אזנו שלא ישמע לקול חבר המלחשו שנאמר כמו פתן חרש יאטם אזנו (תהלים נח) הוא שנאמר אשר אין להם לחש:

Verse 18

מבליגיתי עלי יגון. כמו הבלגתי ושם דבר הוא מישאיטינמנ"ץ בלעז כלומר אם אמרתי אבליגה ואתאפק עלי יגוני:
עלי לבי דוי. מקול נבואות הנגלות אלי בפורענויות הבאות:

Verse 19

הנה קול שועת בת עמי. אני שומע שסופן לצעוק בארץ מרחקים ולמה כל זאת הלא ה' בציון ואם ישובו אליו ימצא להם:

Verse 20

עבר קציר כלה קיץ. צפינו לעזרת מצרים ולא באה אמרנו יעבור הקציר ויהיו פנויין ויבאו והנה עבר זמן הקציר באייר וזמן הקיץ בתמוז ולא באו:

Verse 21

קדרתי. לשון שחרות ואופל:
שמה. תמהון:
החזיקתני. אחזתני:

Verse 22

הצרי אין בגלעד. שהצרי בא משם כמו שנאמר עלי גלעד וקחי צרי (לקמן מה) כלומר וכי לא היו להם אנשים צדיקים ממי ללמוד ויטיבו דרכיהם:
ארוכת. רפואת אינפלשטר"א בלעז:

Chapter 9

Verse 1

עצרת בוגדים. כנסיות בוגדים:

Verse 2

וידרכו. לשון זה נופל בהזמנת הקשת לירות חץ וקשת הי' ארבלישט"א בלעז וברגלים דורכין אותה לכך קורא אותה דריכה והנביא המשיל לשונם לקשת שקר שדרכו לשונם קשת בשקר:
מרעה אל רעה. מעבירה אל עבירה:

Verse 3

עקוב יעקב. ארוב יארוב:

Verse 4

העוה נלאו. יגעו וטרחו לעוות את דרכם:
העוה. כמו הכבד את לבו (שמות ח׳:י״א) להעוות:

Verse 5

שבתך בתוך מרמה. כשהן יושבים חושבין מחשבות מרמה ובמרמה החליפו יראתי ומאנו דעת אותי:
במרמה. בשביל המרמה:

Verse 6

הנני צורפם. ביסורין:
מפני בת עמי. מן קדם חובי כנישתא דישראל:

Verse 7

חץ שחוט לשונם. משוך כמו זהב שחוט (מלכים א י׳:ט״ז) וכן ושחטה שטים (הושע ה׳:ב׳) טרי"ט בלעז לישנא אחרינא ל' שחיטה ממש טראנקא"ט בלעז וכן חברו מנחם וכן ת"י כגיר די מחריף:
ובקרבו. ת"י ובמעוהי:

Verse 8

Verse 9

על ההרים. על חורבן ההרים:
ועל נאות מדבר. נוה רועים שבמדברות נאות ל' נוה וכן נאות אלהים (תהילים פ״ג:י״ג) וכן לביתך נאוה קודש (שם צג) נצתו. לשון ציה וכן נצתה:
נדדו הלכו. סופן לילך, חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה מגלות צדקיהו עד פקודת כורש מלך פרס חמשים ושתים שנה היו ורמז לדבר ועד בהמה חשבונה בגימטריא נ"ב והחשבון מכוון במסכת מגילה:

Verse 10

לגלים. דגורין:

Verse 11

מי [האיש] החכם. שיבין זאת ומי הנביא אשר דבר פי ה' אליו ויגידה. ומי יגיד על מה אבדה הארץ ובא כל הפורענות הזה:

Verse 12

Verse 13

Verse 14

לענה. עשב מר:

מי ראש. ארס נחש:

Verse 15

Verse 16

Verse 17

Verse 18

כי השליכו משכנותינו. את שוכניהם ויש עוד לומר כי השליכו האויבים את
משכנותינו לארץ:

Verse 19

Verse 20

להכרית עולל מחוץ. מן השוק כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א כ):

Verse 21

Verse 22

אל יתהלל חכם. אל תתהללו לומר חכמים אנחנו הנה בדברי מאסתם וחכמת מה לכם אם
השכלתם וידעתם אותי אז תתהללו בחכמתכם:

Verse 23

השכל. כמו הכבד (שמות ח יא) (אגטליינ"ט בלע"ז):

Verse 24

על כל מול בערלה. על כל מול שיש לו ערלה אפילו ערלת לב:

Verse 25

על מצרים וגו'. שכיני א"י היו ולקו אחריה בסמוך לה כמו שכתוב (ביחזקאל כט)
ומפרש בסדר עולם:
קצוצי פאה. ל' קצה המוקצין בפאת מדבר:

Chapter 10

Verse 1

Verse 2

אל דרך הגוים אל תלמדו. ואז מאותות השמים אל תחתו מחמה לוקה וממאורות לוקין:

Verse 3

חרש. אומן:
מעצד. דולדוייר"א בלעז:

Verse 4

מסמרות. קלוי"ש בלע"ז:
ומקבות. קורנס מרטי"ל בלעז:
יפיק. יכרע ברכיו ל' פוקה (שמואל א כה) ופיק ברכים (נחום ב):

Verse 5

כתומר מקשה. מקיש אותם בקורנס עד שזוקף לו קומה כדקל:
אל תיראו מהם. אם תפרשו מהם כי לא ירעו לכם:
וגם היטיב אין אותם. אם תעבדום, היטיב כמו להיטיב:

Verse 6

Verse 7

לך יאתה. לך נאה:

Verse 8

ובאחת יבערו. עכו"ם ומה היא האחת מוסר הבלים של עץ שלהם ויתייסרו עליו,
יבערו ל' שטות וכן ויכסלו:

Verse 9

מרוקע. מרודד:

Verse 10

וה' אלהים אמת. למה כי הוא אלהים חיים ומלך עולם לכך יכול לאמת דבריו אבל
בשר ודם אומר לעשות ומת או תשש כחו או יורד מנכסיו ואין בידו לקיים:

Verse 11

כדנה תאמרון. אגרת היא ששלח ירמיה ליכניה וגלותו בגולה להשיב לכשדים ארמית
תשובה אם אומרין להם לעבו' לעכו"ם:

Verse 12

נטה. טינדי"ש בלעז:

Verse 13

לקול תתו. בעת בא קול שהוא נותן המון מים בשמים:
נשיאים. עננים:
ברקים. פלנדורי"ש בלעז:

Verse 14

נבער. לשון איש בער (תהילים צ״ב:ז׳) וכן נבערו הרועים (כאן):
נסכו. לשון מסכה:

Verse 15

בעת פקודתם. כשאפקוד עליהם:

Verse 16

Verse 17

אספי מארץ כנעתך. החביאו וכת"י כנושי מארעא סחורתיך כמו כנען בידו מאזני מרמה (הושע יא) ומנחם פירש כנעתך לשון הכנעה ושפלות ואספי ל' שחייה שחי והשפילי יותר משפלות ארץ את הכנעתך את ירושלים היושבת עתה במצור:

Verse 18

קולע. כזה שהוא זורק אבן בקלע:
למען. אשר ימצאו שכר פעולתם:

Verse 19

נחלה. ל' חולי:
ואשאנו. ת"י ואסוברניה אשופריר"לוי בלעז:

Verse 20

יצאוני. יצאו ממני ירושלים אומרת כן:

Verse 21

הרועים. המלכים:
לא השכילו. לא הצליחו במלכותם כמו בכל אשר יפנה ישכיל (משלי י״ז:ח׳):
מרעיתם. צאן מרעיתם:

Verse 22

Verse 23

לא לאדם דרכו. כי יצר הרע שבראת בו מטהו מן הדרך ד"א ידעתי ה' כי לא לאדם דרכו אין ביד כל אדם כח להצליח דרכו ואם לא על פיך אין כח ביד אויב להחריב ביתך:

Verse 24

אך במשפט. ביסורין:
במשפט. יושטיצ"א בלעז:
אך במשפט. ת"י ברם בדין חשוך:
אל באפך. פן תהא כלייה:

Verse 25

אכלו. דווירו"נט בלעז וכן ואכלוהו:

Chapter 11

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

אמן ה'. שיהא ארור:

Verse 6

Verse 7

העד העדותי. ל' התראה:

Verse 8

ואביא עליהם את כל דברי הברית. האלות האמורות בברית על הדברים אשר צויתי לעשות ולא עשו:

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

ערי יהודה. מערי יהודה:

Verse 13

Verse 14

רנה ותפלה. בבעו ובצלו:

Verse 15

מה לידידי בביתי. מה לעם סגולתי לבא עוד בביתי:

עשותה המזמתה. לעשות היא מזמת עצת חטאים שלה:
הרבים. שבהם:
ובשר קודש יעברו מעליך. אף המילה בטלו מבשרם שעל ידה היו מקודשים לי:
כי רעתכי אז תעלוזי. כשאתם עוברים עבירה אתם שמחים:

Verse 16

לקול המולה. ל' שאון עם רב שיבוא עליהם:
ורעו דליותיו. ורצצו את ענפיו:

Verse 17

Verse 18

וה' הודיעני. כך אמר הנביא הקדוש ברוך הוא הודיעני את פורענותם:

Verse 19

ואני ככבש אלוף. אשר יובל לטבוח:
יובל. לפי שאני מודיעם הרעה הם אומרים להרגני:
ככבש. אלוף דונש ויהודה בן קוריש פתרוהו ככבש ופר אשר יובל לטבח ואלוף כמו שגר אלפיך (דברים כ״ח:ד׳) ואע"פ שלא נאמר אלוף יש לנו כיוצא בו שמש ירח עמד זבולה (חבקוק ג׳:י״א) כסוס עגור כן אצפצף (ישעיהו ל״ח:י״ד) ומנחם פתר ככבש אלוף כבש גדול (ע' בתהלים נ"ח בפרש"י) ויונתן מסייעו שתירגם כאימר בחיר:
נשחיתה עץ בלחמו. נרמי סמא דמותא במכליה:

Verse 20

אראה נקמתך מהם. את אנשי ענתות היה מקלל:

Verse 21

Verse 22

Verse 23

אל אנשי ענתות. כמו על אנשי ענתות:

Chapter 12

Verse 1

צדיק אתה ה' כי אריב אליך. כשאתווכח עמך ידעתי כי תצדק בדבריך אך חפץ אני לדבר משפטים אותך להודיעני דרכך:
מדוע דרך רשעים צלחה. שנתת גדולה לנבוכדנצר הרשע ותצליחהו להחריב ביתך, ד"א על אנשי ענתות היה צועק וקורא תגר:
שלו. לשון שלוה:

Verse 2

Verse 3

:ואתה ה' ידעתני. גם על אנשי ענתות העומדים עלי עזרני כי אתה ידעתני
התיקם כצאן לטבחה. נתקם מן החיים למות דישטאקאלו"ש בלעז כמו עד התיקנו אותם
:מן העיר (יהושע ח׳:ו׳)
:והקדשם. הזמינם

Verse 4

עד מתי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש. עד כאן דברי הנביא ורוח הקודש משיבתו
:מרעת יושבי בה ספתה בהמות ועוף
:תאבל. תחרב
:ספתה. פוניד"א בלעז
:כי אמרו. יושבי הארץ הזאת
:לא יראה את אחריתנו. אין גלוי לפניו מה יהיה בסופינו

Verse 5

כי את רגלים רצתה וילאוך. קרוביך הכהנים כמותך ואנשי עירך באים להורגך את
:רגלים. עם רגלים פיאוניד"ש בלעז
ואיך תתחרה את הסוסים. לרוץ את הסוסים כלומר ומה קרוביך הכהנים באים להרגך
כל שכן שיקומו להרגך שרי יהודה וזהו קצפי עליהם וזו היא הצלחת האויב וכן ת"י
דנא תיובתא וגו', ומדרש רבותינו אם על שכר שלש פסיעות שרץ נבוכדנצר לכבודי
בימי מרודך בלאדן אתה תמה שהרביתי גדולתו כל כך מה תתמה עוד כשתראה שילום
:שכר שאשלם לצדיקים שרצו לפני כסוסים
:תתחרה. אאטיר"ש בלעז
:ובארץ שלום. אשר אתה בוטח שם הלאוך
ואיך תעשה בגאון. שרי יהודה, וגאון הירדן משל הוא לפי שהוא מקום אריות
ונמרים וכן למדנו יונתן בהרבה מקומות וכאן תירגם ואכדין את מדמי לקבל חיות
ברא די ברום ירדנא והנה כאריה יעלה מגאון הירדן (לקמן ט) ת"י בשתי מקומות
:כאריה דסליק מרום ירדנא

Verse 6

:קראו אחריך מלא. קבוצת אנשים

Verse 7

:ידידות נפשי. עם סגולתי

Verse 8

:נתנה עלי בקולה. עלתה לפני צעקת חמסיה

Verse 9

העיט צבוע. הה"א תמוה לכך הוא נקוד פת"ח הכי הם עוף צבוע מגואל בדם ששאר
העופות נאספים עליו, ד"א העיט צבוע עוף אחד שהוא צבוע וכל העופות נאספים
:עליו לאוכלו ששונאים אותו
:העיט סביב עליה. שמא עוף שמים הם אלו החיילות הגדודים הקלים אשר סביביה
:התיו. בואו

Verse 10

רועים רבים. ראשי גייסות של חיל נבוכדנצר כמו שנאמר למעלה אליה יבאו רועים
:ועדריהם (לעיל ו)
:בססו. ל' מרמס וכן והיו כגבורים בוסים בטיט חצות (זכריה י׳:ה׳)
:חלקת. קנפני"א בלעז

Verse 11

אבלה עלי. לפני:

Verse 12

Verse 13

זרעו חטים וקוצים קצרו. התפללו ולא נתקבלה תפלתם למה לפי שלא נרו להם ניר תשובה ומעשים טובים לכך זרעו אל קוצים, ספר שנקוד בו זרעו בחירי"ק הזיי"ן שיבוש הוא:
נחלו. ל' חולי נחלו במכאובם וצעקתם לפני ולא יועילו:
מתבואותיכם. ממעשיכ':

Verse 14

שכיני הרעים. מצרים עמון ומואב וצור וצידון שהיו שכני ארץ ישראל ומזיקין אותם:

Verse 15

אשוב ורחמתים. כולן לקו סמוך לחורבן הבית ובכולם נאמר ושבתי את שבות בספר זה:

Verse 16

אם למוד ילמדו. אם יאמינו בה':
ונבנו. לשון בנין:

Chapter 13

Verse 1

אזור. פורצינ"ט בלעז:
ובמים לא תביאהו. לכבסו כשיהא מלא זיעה כדי שימהר לירקב:

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

לא יצלח לכל. אינו ראוי לכלום:

Verse 8

Verse 9

Verse 10

ויהי כאזור הזה. גאונם יהיה כאזור הזה הנרקב:

Verse 11

Verse 12

נבל. כלי חרס הוא ועשוי להכניס בו יין:

Verse 13

Verse 14

ונפצתים איש אל אחיו. אכה זה על זה עד שישברו חתיכות דקות כמו ככלי יוצר
תנפצם (תהלים ב) ונפץ את עוליך (שם קלז) וכן כל ניפוץ שבמקרא:
והאבות והבנים. אנפץ זה אצל זה:

Verse 15

Verse 16

יתנגפו. יכשלו אצופי"ר בלעז:
הרי נשף. הרי חשך בלכתם בגולה:
ושית לערפל. כמו ולשית את האור לערפל:

Verse 17

מפני גוה. מפני גדולה שלכם שתתבטל ד"א מפני גאותה של מלכות שמים שתנתן
לאלילים של כשדים:

Verse 18

למלך ולגבירה. יהויכין ואמו:
ירד מראשותיכם. ושטרי קאי"ץ בלעז עלייתכם כמו שנאמר (מלכים ב כח) ויצא אליו
יהויכין הוא ואמו ועבדיו וכולם הוליכם בגולה:

Verse 19

ערי הנגב סגרו. לפני הבאין עליהם מן הצפון ערי א"י סגורות מאימת נבוכדנצר:
הגלת שלומים. לא ילחם יהויכין כי לשלום יצא ויגלהו, ל"א שלומים גרדונאמינ"ץ
בלעז כלומר תשלום עוונם וכן ת"י איתקבלו תושלמת חוביהון:

Verse 20

שאו עיניכם וראו. את הבאים עליכם מצפון:
איה העדר נתן לך. אחר שיגלו יאמר לירושלים כן:

Verse 21

מה תאמרי כי יפקוד. הקב"ה עליך:
למדת אותם עליך אלופים לראש. שלחתם אליהם מלאכים לכשדיים להביא משם אלילים שלהם לעבדם כמו שנא' (ביחזקאל כ"ג:ט"ז) ותעגבה עליהם למראה עיניה ותשלח מלאכים אליהם כשדימה, ד"א למדת אותם עליך אלופים חזקיהו שהראה לשלוחי מרודך בלאדן את כל בית נכאתה (ישעיהו ל"ט:א'):

Verse 22

שוליך. שיפולי הבגדים טי"ש אורלא"ש בלעז כשמפשיטין את האשה דרך בזיון מהפכין חלוקה מלמטה למעלה:
נחמסו עקביך. נגזרו דרכיך, נחמסו כמו ויחמס כגן שוכו (איכה ב':ו'):
עקביך. טרצי"ש בלעז פסקו עוברי דרכים:

Verse 23

כושי. שם אדם שחור וקורין מא"ר בלעז:
ונמר. ליאפר"ט בלעז:
חברבורותיו. הנמר מנומר הוא והם החברבורות טק"ש בלעז ואי אפשר שיהפכו הרע. כמו להרע:

Verse 24

Verse 25

מנת מדיך. חלק מדותיך מדה כנגד מדה:

Verse 26

חשפתי שוליך. גיליתי שיפולי בגדיך להפכם על פניך:

Verse 27

מצהלותיך. כצהלת סוסים נואפים:
אחרי מתי. תטהרי עוד:

Chapter 14

Verse 1

דברי הבצרות. שיביא עליהם רעב ומנחם חברו ל' מבצר כמו ומבצר משגב חומותיך (ישעיהו כ"ה:י"ב):

Verse 2

ושעריה. עריה:
וצוחת ירושלם. צעקת ירושלים כמו מראש הרים יצוחו (שם מב):

Verse 3

על גבים. בורות שהמים מתכנסים בהם:
שבו כליהם ריקם. שלא ירד מטר:
וחפו. ל' כסוי:

Verse 4

אכרים. בובייר"ש בלעז:

Verse 5

ילדה ועזוב. את ולדה לבקש לה מרעה:

Verse 6

על שפיים. יבלי מים ריבייר"ש בלעז:

Verse 7

ענו בנו. העידו בנו:
עשה למען שמך. עשה מה שתעשה עמנו למען שם גדול שיצא לך שאתה מושל בכל ואנחנו עמך וצאן מרעיתך ולא נאה שתתן שם נצחונך לאלילים ומדרש אגדה יש למען שמך וכו':

Verse 8

מקוה. תוחלת:

Verse 9

נדהם. רקרו"ץ בלעז מושך ידו מן המלחמה וי"א רקריאנ"ץ בלעז:
ושמך עלינו נקרא. לפיכך אין כבודך בכך:
תנחנו. פי' כמו תעזבנו:

Verse 10

כן אהבו לנוע. כן כמה שגזרתי עליהם גולה במצרים ובבל אהבו שם להיות גולים לעבוד אליליהם הרחוקו':

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

ואליל. ל' אל דבר שאינו:

Verse 15

Verse 16

Verse 17

נחלה מאד. ל' חולי:

Verse 18

סחרו. סבבו לבקש הצל':
אל ארץ ולא ידעו. אל ארץ אחרת ולא היו יודעין בה עד הנה:

Verse 19

אם בציון געלה נפשך. על מנת שלא לשוב עליה כי אם דעתך לשוב מדוע הכיתה באין מרפא:

Verse 20

Verse 21

למען שמך. שנקראת רחום:
כסא כבודך. בה"מ, ומדרש אגדה ישראל החקוקים בכסא כבודך:

Verse 22

ואם השמים יתנו רביבים. מאיליהם אם לא על פיך בתמיה כל תמיהה הכפולה הראשונה בה"א והשנייה באם כגון הבמחנים אם במבצרים (במדבר י״ג:י״ט) הטובה היא אם רעה (שם) המאוס מאסת אם בציון געלה נפשך (כאן) אף כאן היש בהבלי הגוים ואם השמים:

Chapter 15

Verse 1

משה ושמואל. שניהם נזקקו לבקש רחמים על ישראל ומתחלה החזירום למוטב ואח"כ התפללו עליהם ולא עלה בלבם להשיב אפי עד שהחזירום למוטב, משה שימו איש חרבו וגו' (שמות ל״ב:ל׳) ויזר על פני המים וגו' (שם) ואח"כ אעלה אל ה' אולי אכפרה, שמואל במצפה ויסירו בני ישראל את הבעלים (שמואל א ז׳:ה׳) ואח"כ קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל עליכם (שם) אתה אינך יכול להשיבם אלי לכך אל תתפלל עליהם:
נפשי. רצוני:

Verse 2

אשר למות וגו'. כל המאוחר בפ' קשה מחבירו חרב קשה ממות מיתת חרב מנוולת ומיתה על מטתו אינה מנוולת וכן הוא אומר (תהילים קט״ז:ט״ו) יקר בעיני ה' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב שזה מצטער וזה אינו מצטער וכן הוא אומר טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי כולהו איתנהו בגוה:

Verse 3

ופקדתי. לשון מינוי ופקידות:
לסחוב. לגרר וכן אם לא יסחבום (לקמן מט):

Verse 4

לזעוה. מגזרת לא קם ולא זע (אסתר ה׳:ט׳) וכמוהו גאוה מגזרת גא מאד (ישעיה
טו):
לכל ממלכות הארץ. כל השומע רעה שבאה עליהם יזוע:

Verse 5

ינוד. יקונן:
ומי יסור. אליך לנטות מדרכו אליך לשאול לך לשלום:

Verse 6

נלאתי הנחם. כמה פעמים חשבתי להשחית ונחמתי על הרעה עתה נלאיתי הנחם, הנחם
דפורפנשי"ר בלעז:

Verse 7

במזרה. נפה שקורין וו"ן בלעז כזה שהוא זורה שעורין שלא יהו כולן גולין למקום
אחד:

Verse 8

עצמו לי. רבו לפני אלמנותיו:
על אם. על ירושלים שהיתה עיר ואם בישראל:
ובצהרים. הכל יהא גלוי לפניו כל גנזי מטמונם:
הפלתי עליה פתאום עיר. השכנתי עליהם פתאום גייסות של עיר ובהלות רבות, ויש
פותרים עיר ל' שונא כמו ויהי עריך (שמואל א כ״ח:ט״ז) ופשרי' לערך (דניאל ג):

Verse 9

אמללה יולדת השבעה. שומרון וכנסייה של עשרת שבטים שעמדו מהם ז' משפחות כבר
אומללה וגלתה:
ושאריתם. אלו יהודה וקצת בנימן שנשתיירו בישראל לחרב אתן אלו הן שבע משפחות
ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנחם וביתו פקח וביתו
הושע וביתו:
נפחה נפשה. ל' דאבה נפשה מתרגמינן ודאבון נפש (דברים כ״ח:ס״ה) ומפחן נפש
בעוד יומם. בלא זמנם מהרו ליפול כך נדרש במס' גיטין, ובמדרש רבי תנחומא דרשו
כלפי ירושלים ומונה שבעה רשעים יהורם יהואש אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו אך
יש למנות עוד רחבעם אביה אמציה אחזיה:
וחפרה. ל' בושת:

Verse 10

אוי לי אמי. ירמיה היה מתאונן על עצמו שהיו שונאין אותו בני עירו על דברי
תוכחותיו:
ואיש מדון. איש מריבה כמו לא ידון רוחי (בראשית ו׳:ג׳):
לא נשיתי. כמו לא תהיה לו כנושה (שמות כ״ב:כ״ד):
כלה מקללוני. איני רב עמהם על עסקי ממון שיש לי עליהם ולא להם עלי והרי כל
העם מקללני:

Verse 11

שריתיך. השארתיך ל' שארית וכן פתרו מנחם אבל דונש פתר אותו ל' התרה ושריתיך
כמו (דניאל ה׳:י״ב) משרי קטרין ופתרון שריתיך כן הוא שנאמר הנה פתחתיך היום
מן האזיקים (לקמן מ) כלומר ביום אשר הקים ה' את דברו נאמר לו ועתה הנה
פתחתיך היום מן האזיקים אשר על ידיך אם טוב בעיניך לבוא אתי בבלה, וגם ישראל
בקשו ממנו שיתפלל בשבילם כאשר נאמר לו התפלל בעדינו אל ה' אלהינו כי נשארנו
מעט מהרבה (לקמן מב):
אם לא. ל' שבוע':

הפגעתי בך בעת רעה. את האויב כשתבא עליהם הרעה יפגעו בך שתבקש רחמים עליהם
כגון צדקיה אמר לו דרש נא בעדנו את ה' וגו' ד"א נבוזראדן יבקש מאתך אם טוב
בעיניך לבא אתי בבלה (לקמן מ):

Verse 12

הירוע ברזל ברזל מצפון. אומר אני ברזל הבא מצפון קשה משאר ברזל וכן פתרונו
הם נמשלו לברזל הולכי רכיל נחשת וברזל (לעיל ו) ובירמיה נאמר נתתיך לעמוד
ברזל ולחומת נחשת (לעיל א) ושלו חזק משלהם כי נבוכדנצר מצפון יבא כדבריו
עליהם:
הירוע. הירוצץ ברזל שלהם את שלך, ד"א הירוצץ פרעה הבא בעזרתכם שהוא קשה
כברזל את נבוכדנצר שהוא ברזל הבא מצפון ונחשת ותרגום יונתן נוטה לצד זה:

Verse 13

חילך. ל' ממון:
ואוצרותיך לישראל הוא אומר:
ובכל חטאתיך. ולמען כל חטאתיך תהי זאת לך:
ובכל גבוליך. אשר העמדת אלילים בכולן:

Verse 14

Verse 15

אל לארך אפך תקחני. תרגום יונתן לא תתן ארכא לעולבני אל תקח את ריבי להניחו
לארך אפך אלא מהר והנקם לי:
שאתי. כמו סבלתי:
עליך. בשבילך:

Verse 16

נמצאו דבריך ואוכלם. לתאוה מתחלה והיו לששון כי דמיתי שישמעו אלי עתה:

Verse 17

מפני ידך. מפני נבואה הבאה לי מאתך:
ישבתי. יחידי ומשתומם באבילות כי נבואת זעם מלאתני בחורבן ביתך:

Verse 18

אנושה. חולה כמו ויאנש ויחלה בבנה של בת שבע:
היו תהיה לי. אתה הווה לי כמו אכזב. כאדם שמבטחו נפסק ממנו שאתה מניחני
להצטער בידם, אכזב מקור פוסק פיליינ"ץ בלעז:
מים לא נאמנו. לסמוך עליהם:

Verse 19

לכן. בעבור שאני סובל הצרות האלה:
כה אמר ה'. לי:
אם תשוב. אתה ישראל ע"י ואשיבך אני אליו אמר לי לפני תעמוד:
ואם תוציא יקר מזולל. אם תוציא אדם הגון מאדם רשע שתחזירנו למוטב:
כפי תהיה. שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה:
ישובו המה אליך ואתה לא תשוב אליהם. יתובון אינון לפתגמך ואת לא תתוב למטעי
בתריהון:

Chapter 16

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

בית מרזח. משתה בספרי בפרשת בית פעור ראיתי חזרו לעשות להם מרזיחין אבל
רבותינו פירשו מרזח אבל:
תנוד. תקונן:
כי אספתי את שלומי וגו'. כשהיה אברהם אביהם עושה צדקה ומשפט נתתי לזרעו חסד
ורחמים ושמר ה' אלהיך לך וגו' (דברים ז׳:י״ב) ונתן לך רחמים (שם יג) הם הפכו
ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו (עמוס ה׳:ז׳) אף אני חזרתי ואספתי אלי את חסדי
ואת רחמי:
אספתי. אטואי"ש בלעז כמו אסף אלהים את חרפתי (בראשית ל׳:כ״ג):

Verse 6

ומתו גדולים וקטנים. ואחר שהכל מתים מה לך לספוד:
ולא יתגודד ולא יקרח להם. דרך האבלים להתגודד ולשרוט בשרם ולקרוח קרחה בראשם
ומכל מקום לישראל אסור ולא הזכירו כאן אלא לדוגמת אבל:

Verse 7

ולא יפרסו. ל' שבירה כמו (דניאל ה׳:כ״ה) מנא מנא תקל ופרסין שמברין את
האבלים ברחבה ופורסין להם ברכת המוציא כי הוא יברך הזבח (שמואל א ט׳:י״ג)
תירגם יונתן ארי הוא פריס על מזונא:
ולא ישקו אותם וגו'. הרי טעם למה שאמרתי אל תלך לספוד:

Verse 8

ובית משתה. אשר אמרתי לך למעלה לא תבא זה הטעם הנני משבית מן המקום הזה
וגו':

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

ועבדתם שם את אלהים אחרים. תרגם יונתן ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעוותא:

Verse 14

לכן. לשון שבועה אף על פי שבגדתם בי שבועה היא בידי שאגאול אתכם:
ולא יאמר עוד וגו'. רבותינו דרשו (ברכות יב) לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה
אלא גאולה אחרונה עיקר ויציאת מצרים טפל לה:

Verse 15

Verse 16

ודיגום. מה הדייג שולהו מתוך מקום גדולו אף אלו ילכדו אותם בתוך העיר ומה
עסקו של דג משנלכד הוא מת כך אביא עליהם הורגים ואח"כ אשלח צידים לנשארים
ולבורחים מן החרב על ההרים והגבעות וצדום להגלותם בשבי:

Verse 17

Verse 18

משנה עונם. את ששנו על עונם לעשות עונות אבותיהם ויונתן תירגם כן ואשלם
לתניינין כקדמאין על חד תרין:

Verse 19

ה' עוזי ומעוזי ומנוסי. אנטיפוייאנ"ט בלעז ומנחם חברו ל' פלא כמו נתת
ליראיך נס להתנוסס (תהילים ס׳:ו׳) וכן ה' נסי (שמות ז) ודונש פתר אותו ל'
מנוס ממש:
אליך גוים יבאו. סוף האומות לשוב אליך ולעבדך שכם אחד ועמך איך עשו להם
אלהים והמה לא אלהים:
מאפסי. כמו מקצה:
נחלו. ל' נחלה:
מועיל. ל' תועלת:

Verse 20

Verse 21

כי שמי ה'. כמשמעו מושל ושליט לקיים גזרתי:

Chapter 17

Verse 1

בעט ברזל. משל הוא כלומר חקוקה בשיקוע ואין נוחה למחוק, ומדרש אגדה בעט ברזל
בצפורן שמיר על ידי ירמיה שנקרא עמוד ברזל ועל ידי יחזקאל שנאמר לו כשמיר
חזק מצור נתתי מצחך:
חרושה. חקוקה כזה שהוא חורש בעומק:

על לוח לבם. שאינם שוכחין עכו"ם שלהם:

Verse 2

כזכור בניהם מזבחותם. כזכירת בניהם כן היתה להם זכירת מזבחותם כאדם שיש לו
געגועין על בנו:
ואשריהם. אשר על עץ רענן על עץ כמו אצל וכת"י תחות כל אילן עבוף:

Verse 3

הררי בשדה. ירושלים היושבת בהר המישור כל סביב העיר מישור שדה ול' הררי כמו
ערבי (ישעיה יג) על שם שיושב בערבה מונטיינד"ש בלעז יושבי ההר (ס"א יושבת
ההר):
חילך. כמו ממונך:
במותיך בחטאת. במותך עשויות בחטא לשם עכו"ם בכל גבוליך:

Verse 4

ושמטתה. על כרחך תשמט ארצך את אשר לא שבתה בשבתותיכם שאמרתי לכם ושבתה הארץ
(ויקרא כ״ה:ב׳):
ובך. אנקם מחמת נחלתך אשר נתתי לך שלא עשית רצוני להשמיטה, ד"א ובך מנחלתך
ובך אנקם מנחלתך שאגלה אותך ממנה:
כי אש קדחתם באפי. יקדתם בנחירי:

Verse 5

אשר יבטח באדם. בחרישו וקצירו לומר אזרע בשביעית ואוכל:
זרועו. כמו עזרו וכן תרגם יונתן רוחצניה:
ומן ה' יסור לבו. שהבטיחו וצויתי את ברכתי לכם (שם) כך שמעתי:

Verse 6

כערער. כעץ יחידי ל' עריריי (בראשית טו) ויש אומר דגאשטי"ה בלעז ומנחם פי' שם
עץ מעצי היער וערער שמו וכן פי' כערער במדבר עץ אחד מעצי היער:
בערבה. לשון מישור:
חררים. יובש כמו חרה מני חורב (איוב ל׳:ל׳):
ארץ מליחה. ארץ שהיא מליחה ולא תהא מיושבת:

Verse 7

Verse 8

ולא יראה. העץ כי יבא חום:
בצורת. ל' רעב פאמצ"א בלעז, ל"א בצורת ל' מבצר וכן חברו מנחם:
לא ידאג. לא יפחד:

Verse 9

עקוב הלב. מלא תואנה ועקובה מכל רעה:
ואנוש. לשון חולי וחליו הוא זה:
מי ידענו. הוא סבור מי ידענו אני ה' חוקרו:

Verse 10

Verse 11

קורא דגר. קוק"ו גלונצנ"ט בלעז:
ולא ילד. הקורא הזה מושך אחריו אפרוחים שלא ילד דגר. ציפצוף שמצפצף העוף בקולו למשוך אפרוחין אחריו ואלו שהקורא דגר לא ילכו אחריו משיגדלו שאינם מינו כך עושה עושר ולא במשפט:
יהיה נבל. מתקרי רשיעא:

Verse 12

כסא כבוד וגו'. לפי שבא לומר כל עוזביך יבושו מתחיל בקילוסו של מקום ומדבר לפניו אתה שכסא כבוד ומרום מראשית בריאת עולם ומכוון כנגד מקדשנו:

Verse 13

מקוה ישראל. ה' יושב עליו לפיכך כל עוזביך יבושו:
וסורי בארץ יכתבו. אותם שסרים מדברי שאינם שומעים שליחותי בקברות תחתיות ארץ יכתבו:

Verse 14

כי תהלתי אתה. בך אני מתהלל ומתפאר לומר שאתה מושיעי:
תהלתי. וונטנצ"א בלעז:

Verse 15

איה דבר ה'. הפורענות שאתה מתנבא:

Verse 16

ואני לא אצתי. לא מהרתי לזרזך להביאם מהיות רועה טוב מחזר אחריך לבקש עליהם רחמים:
ויום אנוש. חולי של פורענות לא התאויתי וי"ת ואנא לא ענבית על מימרך מלהתנבאה עליהון לאתבותהון לדחלתך ולפי התרגום יהיה אצתי ל' עכוב כלומר לא עכבתי מלומר להם שליחותיך ולהשיבם אליך אם היו שומעים אלי:
מוצא שפתי נוכח פניך היה. להשיב את חמתך מהם:

Verse 17

אל תהיה לי למחתה. אל יהי שליחותיך למחתה:

Verse 18

יבושו רודפי. אנשי ענתות לבדם:

Verse 19

Verse 20

Verse 21

Verse 22

Verse 23

ולא שמעו. אבותיכם למה שצויתים:

Verse 24

Verse 25

Verse 26

Verse 27

ובא. כמו ולבא:

Chapter 18

Verse 1

Verse 2

Verse 3

על האבנים. על סדנא פורמא"ש בלעז:

Verse 4

אשר הוא עושה בחומר. אשר הוא עושה מן החומר נשחת ביד היוצר בעודו לח ומקרא
מסורס הוא:

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

מרעתו אשר דברתי עליו. מעבירות שבידו אשר בשבילו דברתי עליו לנתוש ולנתוץ
אשרפורק"י בלעז:
ונחמתי. וחשבתי מחשבה אחרת:

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

ואמרו נואש. וידעתי שהם יאמרו לך על דבריך שאין חוששין להם:

Verse 13

שערורית. דבר גנאי:

Verse 14

היעזוב מצור שדי שלג לבנון. היעזוב אדם הצריך לשתות מים הנוזלים מצור שבשדות
הבאים משלג הלבנון שהוא נקי:
אם ינתשו מים זרים. או אם יעזבו מים חיים נובעים שהם זרים עד הנה מכל אדם
והם קרים זרים הם נובעים וזה יוכיח אני קרתי ושתיתי מים זרים (ישעיהו
ל״ז:כ״ה) ומנחם חברו זרים עם לא זורו ולא חובשו (שם א) ל' מימי תרופה ונתן
טעם לדבריו ואמר כי אם בקש לדבר בלשון זרם היה מכפיל את המ"ם והיה מוסיף
יו"ד מ"ם והיה אומר זרומים לרבות המים ולהיותם זרמים:
שדי. כמו שדה:
קרים. פריוודא"ש בלעז:
נוזלים. קוראנ"ץ בלעז ועוד יש לפתרו אם ינתשו להיות מים זרים נמאסים המים
שהם קרים נוזלים:
(זרים ללשון ראשון הוא לשון זרם ללשון שני הוא ל' זרות כלומר מים מאוסים):

Verse 15

כי. כן עשו עמי אשר שכחוני ולשוא יקטרו:
שבילי עולם. שבילים המתוקנים אמרו שהם מכשול כדי ללכת דרך לא סלולה לא
כבושה:

Verse 16

שריקות. העובר על חרבות שראה כבר בבניינים טובים רגיל לשרוק:
ישום. יתמה:

Verse 17

עורף ולא פנים. כשיברחו מפני האויב:
אראם. ולא אושיעם:

Verse 18

ויאמרו לכו וגו'. ירמיה היה קובל על אנשי ענתות ואומר שאומרים כן:
תורה מכהן. שעל הכהנים להורות תורה שנאמר יורו משפטיך ליעקב (דברים לג)
ודבר מנביא. דברי נבוא':
ונכהו בלשון. ונסהדיניה סהדותא דשקר:

Verse 19

Verse 20

Verse 21

והגירם. (הורידם ע"י חרב) לשון עיני נגרה (איכה ג) כמים המוגרים (מיכה א):
על ידי חרב. ע"י גייסות:
ואנשיהם. של האלמנות יהיו הרוגי מלאך המות:

Verse 22

כי כרו שוחה. שחשדוהו מאשת איש שנאמר (משלי כג) כי שוחה עמוקה זונה:

Verse 23

אל תמחי. אל תהי מחויה ולפי שהוא ל' נקבה נתן בו יו"ד ואף היא יתירה כיו"ד של ותזני בם (יחזקאל טו):

Chapter 19

Verse 1

בקבוק. צלוחית:
יוצר חרש. כלומר של יוצר שהוא של חרש:
ומזקני העם. הלוך עמך ומזקני העם מוסב על הלוך ומזקני העם עמך:

Verse 2

שער החרסית. שער האשפות ששם זורקין חרסים הנשברים וכן ת"י תרע קילקלתא:

Verse 3

תצלנה. טינטני"ר בלעז ל' מצלתים (ד"ה א טו) בצלצלי שמע (תהלים קנ):

Verse 4

וינכרו. עשאוהו נכרי לפני:

Verse 5

Verse 6

Verse 7

ובקותי. ורוקנתי ל' בוקה ומבוקה (נחום ב׳:י״א) ועל שם בקבוק שהוא מדבר בו לקח לשונו כן:

Verse 8

Verse 9

ובמצוק. לשון צרה כמו צוקה:

Verse 10

Verse 11

(אשר לא יוכל להרפה. אהעם קאי אבל העיר אעש' כתופת ואטהר לעתיד):

Verse 12

העיר הזאת כתופת. כולה מליאה הרוגים כמו התופת שהורגין שם את הילדים למולך:

Chapter 20

Verse 1

Verse 2

המהפכת. שם מקום האסורים וי"ת לכיפתא ארוולו"ר בלעז:

Verse 3

מגור. יראה:
לא פשחור קרא ה' שמך וגו'. לא נקרא שמך פשחור אלא בשביל דבר זה כלומר פשח שחור כמו אילן שנפשח וכן ויפשחני (איכה ג) וכן אמר לו לא פשחור קרא שמך שלשון פשחור משמע אדם גדול ובן חורין פש חור אלא לכך נקרא שמך פשחור פשח שחור, ד"א פש סחור רבים סביבותיך להרוג וללשון זה מגור הוא ל' אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כ״א:י״ז):

Verse 4

Verse 5

חוסן. ממון:

Verse 6

Verse 7

פתיתני. ללכת בשליחותך:
חזקתני. הכבדת עלי ידך החזקה ללכת על כרחי:
ותוכל. ונצחת:
כולה. כל העם לועג לי:

Verse 8

מדי אדבר. בכל עת שאדבר אליהם אני צריך לזעוק ולהרים קול ואיני קורא אליהם טובה כי אם נבואות חמס ושוד:
כי יהיה דבר ה' לי. לפיכך דברו לי חרפה שהם מחרפים אותי:
ולקלס. ולדבור כמו וקלסה:

Verse 9

ואמרתי לא אזכרנו. ואם אמר לי לבי שלא לילך בשליחותו עוד:
והיה בלבי. הנבואה כאש בוערת ועל כרחי אני צריך לילך:
עצור בעצמותי. וכנוס בעצמותי האש:
כלכל. לסבול האש:

Verse 10

כי שמעתי. אני אמרתי שלא אזכרנו לפי ששמעתי דבת רבים אלו שמתלחשים עלי:
מגור. ל' אסיפה וכן ת"י:
הגידו. עליו עדות שקר:
ונגידנו. ונעידנו ומנחם פי' הגידו ונגידנו כמו (דברים יד) לא תתגודדו וכן חבר לחלק יגיד רעים (איוב י״ז:ה׳) ל' השחתה כמו גודו אילנא (דניאל ג) ודונש פתר אותו לשון הגדה ממש וכה פתרונו הגידו עליו דברי שקר ונגידנו למלך ויש לנו כמו נגידנו דברים רבים במקרא אשר לא יכין פתרונו כי אם עד אשר יחלקון לשתי תיבות או לשלש כמו ולא יכלו דברו לשלום (בראשית לו) בני יצאוני (לעיל י):
שומרי צלעי. מצפים שברי:
אולי יפותה. לשמוע לנו ולטעות אחרינו:

Verse 11

כי לא השכילו. לא הצליחו בעצתם:

Verse 12

Verse 13

Verse 14

ארור היום אשר ילדתי בו. פוא"י אינייניר"ט בלעז היא שעת הריון ועל ידי אונס שמש חלקיהו אביו מטתו ביום שהיה בורח מפני מנשה שהיה הורג את הנביאים ושמש מטתו וברח:

Verse 15

שמח. מ"ם דגושה שהוא ל' תשמח אחרים ששמח את אביו בשורתו:

Verse 16

כערים אשר הפך. סדום ועמורה:
ולא נחם. משגזר עליהם חורבן לא חשב מחשבה אחרת לבטל גזרתו:

Verse 17

אשר לא מותתני מלאך המות מרחם והרי זה מן המקראות קצרי דבור:
הרת עולם. הריון של עולמית:

Verse 18

עמל ויגון. חורבן בית המקדש:

Chapter 21

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

הנני מסב את כלי המלחמה. יש בכם היודעי' להשביע את השרים של מעלה הממונים על הפורענויות להציל איש איש מן הרעה שהוא ממונה עליה ובכך אתם בוטחי' הנני מיסב את השררה של זה לזה ולא תדעו על מי תשביעו:
ואספתי אותם. כלי מלחמה אל תוך העיר הזאת שאשחית אתכם בדבר ע"י מלאך המות שהוא מן השרים העליונים וכן מפורש בענין בדבר גדול ימותו:

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

והיתה לו נפשו לשלל. כאדם השולל שלל וחוטפו והולך לו כן תהיה לי נפשו שלולה מן המיתה מן ההורגים:

Verse 10

פני. כתרגומו רוגזי:

Verse 11

Verse 12

מיד עושק. טעמו למטה שאינו שם דבר אלא שם הגזלן העושק את אחרים:
ואין מכבה. שלא ימלט לכם שריד:

Verse 13

יושבת העמק. ירושלים היא בתוך עמק, ד"א שהעמיק הקב"ה עצה עליך להחריבך:
צור המישור הר שכל. סביביו מישור:

מי יחת עלינו. מי יחנה עלינו כמו כי שם ארם נחיתים (מלכים ב ו׳:ט׳):

Chapter 22

Verse 1

Verse 2

Verse 3

אל תונו. זו אונאת דברים:

Verse 4

Verse 5

Verse 6

גלעד אתה לי וגו'. אילו את חביב קדמי כבית מקדשא דרם ברישׁ טוריא אם לא אשוינך מדברא:
גלעד אתה. המקדש שממנו צרי ורפואה לכל העולם:

Verse 7

וקדשתי. וזמנתי:
וכרתו מבחר ארזיך. לפי שדמוהו ללבנון נופל כאן הל' הזה:

Verse 8

Verse 9

Verse 10

אל תבכו למת. ליהויקים שימות לפני השער כשיסחבוהו להגלותו:
בכו להולך. ליהויכין ולצדקיהו אמור מעתה חביבה מיתתו של יהויקים שנאמר בו ונבלתו תהיה מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה (לקמן לו) מחייו של יהויכין שנאמר בו וארוחתו ארוחת תמיד וגו' (לקמן נב):

Verse 11

אל שלום. הוא צדקיהו וכך נקרא (בדה"א ג) והרביעי שלום וקראו רביעי למלכות בבני יאשיהו שבתחלה מלך יהואחז ואח"כ יהויקים ואחריו יהויכין ואחריו צדקיהו:
אשר יצא. ואע"פ שלא יצא עדיין מתנבא עליו כאלו יצא:

Verse 12

Verse 13

הוי בונה ביתו. על יהויקים הוא אומר שהוא היה רשע וסוף הענין מוכיח לכן כה
:'אמר ה' אל יהויקים וגו

Verse 14

:בית מדות. בית גדול כמו אנשי מדות (במדבר י״ג:ל״ב) שיש בהן מה למדוד
וקרע לו. והרחיב לו, אחרים הגיהו וקרע לו ופתח לו וכן ותקרעי בפוך (לעיל יד)
:קרעת שמים ירדת (ישעיהו ס״ג:י״ט) כולן לשון פתיחה
:וספון בארז. מסכך הגג בארזים
ומשוח בשר. ומצייר בסממנים, ת"י בששר צבע הוא ממין הציורים, ל"א ומשוח בשר
:כמו חוט המשחה אליינא"ט אנשינופל"א בלעז

Verse 15

:התמלוך. התאריך ימים על שאתה מתחרה להכביד על ממשלתך להודיע שאתה מלך
:אביך. יאשיהו שהתנהג בענוה הלא אכל ושתה וראה טוב כל ימי חייו

Verse 16

Verse 17

:על בצעך. לגזול ממון
המרוצה. ריצוץ דלים ועושק יוכיח עליו כי עשוק ורצוץ תמיד סמוכין בלשון מקרא
:וכן את מי עשקתי ואת מי רצותי (שמואל א י״ב:ג׳)

Verse 18

:והוי הדה. הוי על תפארתו

Verse 19

קבורת חמור יקבר. כמה דמשגרין ית נבלת חמרא כן ישגרון ית נבילתיה (ת"י).
:ישגרון. יסחבון

Verse 20

:עלי הלבנון וצעקי. סקי לבית מקדשא וצווחי
ובבשן תני קולך. על הבשן שיחרב וי"ת ובתרעי טור ביתא ואיני יודע לפרש האיך
נופל לשון בשן בשערי הר הבית אם לא בשביל הדלתות שעושין מאלוני הבשן והוא שם
:מקום או לשון בשן מקום בקע' רחבה כן היקף הר הבית מגרש ריוח לבה"מ
:וצעקי מעברים. וצווחי על מגיזתא והם לשון מקום

Verse 21

:'בשלותיך. כשהיית בשלו

Verse 22

:כל רועיך. כל מלכיך
:תרעה רוח. רוח קדים תרוצצם

Verse 23

:מקוננת בארזי'. ששמת קנך במגדלות בתי ארזי' לבנות בתי מדות

מה נחנת. מה מצאת חן בשביל גובה מגדלייך בעיני שודדיך בבא לך חבלים של לידה ומנחם פתר נחנת ל' חניה אבל דונש פתר אותו ל' חן:

Verse 24

חותם על יד ימיני. חקוק וחתום בתוך בשר זרועי:
אתקנך. אנתקך לשון התיקם כצאן לטבחה (לעיל יב) עד התיקנו אותם (יהושע ח׳:ו׳) והנו"ן יתירה בו ומדרש אגדה במקום שנתק נתקן שעשה תשובה בבבל ונשאל הקב"ה על שנשבע כתבו את האיש הזה עיירי (כאן) ונולד לו זרובבל בבבל ונאמר לו על פי הנביא ביום ההוא אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ושמתיך כחותם (לקמן סוף מ"ג) כלפי שאמר לאביו אם יהיה חותם על יד ימיני אנתקנו:

Verse 25

Verse 26

והטלתי. לשון השלכה:

Verse 27

מנשאים את נפשם. לשון תנחומים שנפשם מתנשאה להתנחם ולומר עוד נשוב לארצנו:

Verse 28

העצב נבזה. תמיה הוא שמא צורה נשבר ונבזה האיש הזה שהושלך מעל פני כמי שאין חפץ בו:
נפוץ. נשבר כמו ככלי יוצר תנפצם (תהילים ב׳:ט׳) ואחרים הגיהו העצב כמו העצבים מעצבין את הקטן במסכ' שבת כלומר האתה נבז' ונפוץ בעיניך כעולל קטן שמעצבין אותו מילוייל"ר בלעז אין זה כדי הוטלו. הושלכו, ל' השלכה שאין לה תקומה כמו כי יפול לא יוטל (שם לז):

Verse 29

ארץ ארץ ארץ. מארצו גלה אל ארץ אחרת ואת ארץ ישראל שמעי דבר ה', ד"א ארץ ארץ ארץ, ארץ שהוא ארץ שבארצות שהיתה חשובה שבכולן, ד"א ארץ ישראל שלש ארצות היו בה יהודה ועבר הירדן והגליל:

Verse 30

גבר. אשר לא יצלח בימיו כתבוהו:

Chapter 23

Verse 1

הוי רועים. מלכי יהודה:

Verse 2

לא פקדתם אותם. לא נזהרתם לשומרם:

Verse 3

Verse 4

ולא יפקדו. ולא יחסרו לשון ולא נפקד ממנו איש (במדבר לא):

Verse 5

והשכיל. ויצליח:

Verse 6

ה' צדקנו. ה' מצדיק אותנו בימיו של זה:

Verse 7

Verse 8

Verse 9

לנביאים נשבר לבי בקרבי. לדברי הנביאים האומרים שלום יהיה לכם נשבר לבי.
רחפו. הולכים ונעים ככנפי צפור המרחף על קנו טרנבליר"ט בלעז:
מפני ה'. שאני שומע ממנו גזירה רעה זאת:

Verse 10

מפני אלה. שבועת שקר:
אבלה. חרבה:
מרוצתם. קורש"א בלעז וי"ת ל' רצון:
לא כן. לא בדין:

Verse 11

גם נביא גם כהן. אפילו אלו שהכל למידין מהם:
גם בביתי מצאתי רעתם. שהעמידו דמות בהיכל:

Verse 12

כחלקלקות. ארץ חלקה שהרגל מחלקת בה והאדם נופל:
כחלקלקות באפלה. כשלון על כשלון חלקלקות באור יש כשלון אפלה בלא חלקלקות יש
כשלון:

Verse 13

ובנביאי שומרון ראיתי תפל'. קודם שגלו:

Verse 14

ובנביאי ירושלים. אני רואה עתה שערורה דבר מגונה:
וחזקו ידי מרעים. אומרים לרשעים שלום יהיה לכם:
לבלתי שבו. שלא ישובו המריעים איש מרעתו:

Verse 15

Verse 16

Verse 17

וכל הולך בשרירות לבו וגו'. ולכל הולך בשרירות לבו וגו':

Verse 18

מי עמד בסוד ה'. וישמע את הנגזר מלפניו אותו שהקשיב דבר תורתו וישמע למצותיו
ולא הרשעים האלה שמיעה הראשונה שבמקרא זה שמיעה ממש שמיעה האחרונה קבלה:

Verse 19

מתחולל. משתכן מחזר לשכון ועל ראש רשעים ישכון:

Verse 20

מזמות. לשון מחשבה:

Verse 21

Verse 22

ואם עמדו בסודי וישמיעו דברי וגו'. היה להם להשמיע דברי ותורתי את עמי ולא
להטעותם בה מעלי:

Verse 23

האלהי מקרוב. שאיני רואה אלא בסמוך לי ואין בי כח לשפוט את התחתונים שהם
רחוקים ממני ואיני יודע במעשיהם:

Verse 24

אם יסתר איש. זהו כפל תמיהה האלהי מקרוב כדרך כל תמיהות הכפולות:

Verse 25

Verse 26

עד מתי. ינבאו שקר וכי יש בלבם של הנביאים הללו הנבאים שקר לקיים מחשבותם
שהם חושבים להשכיח את עמי שמי וגו':
תרמית. לשון מרמה:

Verse 27

Verse 28

יספר חלום. יספרנו ל' הבאי כשאר חלומות ולא יחזקנו בדברי נבואה:
מה לתבן את הבר. מה ענין שקר אצל אמת:
את הבר. עם הבר:

Verse 29

הלא כה דברי כאש. לא היה להם לטעות ולדמות חלומות לומר שהם נבואה כי דבר נבואה כשבאה בפי הנביא בגבורה היא באה בו כאש בוערת כענין שנאמר ותהי בלבי כאש בוערת (לעיל כ) ואומר ויד ה' עלי חזקה (יחזקאל ג׳:י״ד):
וכפטיש. פי"ק בלעז ויש אומר מרטיי"ל בלעז:

Verse 30

מגנבי דברי איש מאת רעהו. איש מאת רעהו יש להם מרגלים אצל נביאי האמת ושומעין סגנון שלהם שהם מתנבאים בו ואומרין נבואת שקר באותו ל' כמו שעשה חנניה בן עזור שמע את ירמיה מתנבא בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם והוא ניבא בשוק התחתון שברתי את עול מלך בבל (לקמן כח) כמו שאמרו רבותינו בסנהדרין:

Verse 31

הלוקחים לשונם. המלמדים לשונם לומר שקריהם בל' נאם ה' כנביאי האמת למען יאמינו בם:

Verse 32

ובפחזותם. ל' תמהון אישטורדיזו"ן בלעז:

Verse 33

מה משא ה'. לשון שחוק לפי שנבואתו להם למשא:
ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי וגו'. אומרים לכם מה המשא, אתם למשא להקב"ה והוא אמר שיטוש וישליך אתכם מעל זרועותיו משמים ארץ כך שמעתי:
ונטשתי. ועזבתי:

Verse 34

Verse 35

Verse 36

כי המשא יהיה לאיש דברו. אע"פ שאתם מהפכין את המשא לגנאי משא דבר ה' לאיש דברו ולאיש עצתו הוא מגלהו ואתם מהפכין אותו ללשון משאוי זו לא שמעתי כן והיא עיקר אבל כך שמעתי כי המשאוי יהי' משאוי של פורענות למי שאומרו השואל מה משא, ע"א משא ה' ל' נבואה הוא והיה הנביא השקר שואל לנביא האמת לאמר לו את דבר הקב"ה בל' שבא הסיגנון אליו והסיגנון לא היה מפרש הדיבור כל כך והיה נביא השקר מהפך את הפי' לצד אחר והיה מדבר בדוגמת נביא האמת כדי שיאמינו בו וכן עשה חנניה בן עזור לכן הוא אומר אל תשאלו משא ה' את ל' הסגנון אלא מה דבר ומה ענה את פירוש הדבר שאלו לנביא אמת לאמר להם מה הקב"ה אומר ולהיכן נוטין את דבריו:
כי המשא יהיה לאיש דברו. סיגנון סתם הקב"ה אמרו סתם לאיש עצתו שאינו חשוד להפכו ואתם שואלי' אותו כדי להפכו והפכתם את דברי הקב"ה וזהו שאמר למעלה מגנבי דברי איש מאת רעהו (כאן) גם זה לשון מיותר:

Verse 37

כה תאמר אל הנביא. כשאתם באים לשאול דברי מאת הנביא:

Verse 38

Verse 39

ונשיתי. ל' גיד הנשה (בראשית ל״ב:ל״ג) ול' ונשתה גבורתם (לקמן נא) קופץ ומטלטל ממקום למקום:

Chapter 24

Verse 1

דודאי. קדרות:
מועדים. מוכנים:
החרש. והמסגר תלמידי חכמים שגלו עם יכניה וכבר פירשתיו בספר (מ"ב כד) החרש והמסגר לימייטראה ליפורטי"ר בלעז, ל"א החרש והמסגר החרש ל' חרש המסגר ל' סגור כלומר חכמים גדולים בתורה שכשהיה אחד מהם מדבר הכל שותקים מסגר שהיו סוגרים ואין פותח:

Verse 2

כתאני הבכרות. שבישלו כל צרכן בתחלת בכורי תאינים שהם חביבות על מוצאיהם בראשיתם:

Verse 3

Verse 4

Verse 5

כן אכיר את גלות וגו'. הרי זה מקרא מסורס כן אכיר לטובה את גלות יהודה שהגליתי כבר יכניה וגלותו:

Verse 6

אתוש. ל' עקירה:

Verse 7

Verse 8

Verse 9

לזעוה לרעה לכל ממלכות הארץ. שישמעו הרעה הבאה עליהם ויזועו:
ולשנינה. שישננו וידברו הכל בפורענותם:

Chapter 25

Verse 1

בשנה הרביעית. שנה שנתחתם גזר דינם שיגלו ושישתו כוס החמה כמו שאמור בענין קח את כוס וגו' וקודם גזר דין אמר לנביא להוכיחם אולי ישובו ולא יתחתם גזר דינם:

Verse 2

Verse 3

שלש ועשרים. יאשיהו מלך שלשים ואחת צא מהם שתים עשרה שנה נשארו תשע עשרה וארבע של בנו הרי שלש ועשרים:
אשכים ודבר. ל' הווה הייתי משכים ומדבר תמיד:

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

קול רחים. סימן הוא לסעודת ברית מילה על שם שטוחנין ושוחקין לה סממנין לרפואה:
אור נר. סימן משתה כך שנינו בסנהדרין:

Verse 11

Verse 12

Verse 13

את כל הכתוב. על בבל:
בספר הזה. בסופו:

Verse 14

כי עבדו בם. כמו כי יעבדו בם בבני בבל:

גם המה גוים רבים. מדי ופרס:

Verse 15

כוס היין החימה. נבואת הפורענות:
והשקיתה אותו. הנבא להם שלא תשוב עוד בשום תשובה:

Verse 16

והתגעשו. וישתגעון:
והתהללו. ל' הוללות ישתטו:

Verse 17

Verse 18

כיום הזה. כאשר הם היום לאחר החורבן כתב ירמיה ספרו:

Verse 19

Verse 20

ואת כל הערב. כל סומכותא אשר ערבה פרעה ומשענתו עליהם לעזרה, הערב גרנטיא"ה
בלעז:

Verse 21

Verse 22

ואת מלכי האי. כל אלו שמנה עד כאן שכיני א"י הם:

Verse 23

קצוצי פאה. המוקצים בקצה אותה הרוח:

Verse 24

מלכי ערב. ערביא:
ואת כל מלכי הערב. סומכוותא של ערביים:

Verse 25

Verse 26

ששך. הוא בבל בא"ת ב"ש:

Verse 27

וקיו. כאדם ששותה יותר מדאי שמקיא:
החרב. התגר של המלחמה:

Verse 28

Verse 29

מחל. מתחיל:

Verse 30

על נוהו. מתאבל על חורבן ביתו:
הידד. ל' הוי שצועקין עושי מלאכה כבדה בקול רם לזרז זה את זה להתחזק ודורכי
גתות רגילין בה:
יענה. כל לשון ענייה צעקת קול רם היא:

Verse 31

נשפט. מתווכח בדין:

Verse 32

מגוי אל גוי. שאני מסכסכן זה בזה:
מירכתי. כתרגומו מסיפי:

Verse 33

Verse 34

הילילו. ל' יללה:
והתפלשו. התגיוגלו בעפר ווטרלי"ר בלע"ז:
ותפוצותיכם. הרי זה מקרא קצר כלום' ותפוצותיכם תקרבנה לבא
ככלי חמדה. כלומר אם תאמרו חשובים אנחנו הרבה יש כלי חמדה של זכוכית נופלים
ומשתברים ואובדים:

Verse 35

Verse 36

Verse 37

ונדמו. ל' חורבה לשון הדימנו, ונדמה שם (לעיל ח):

Verse 38

עזב ככפיר וגו'. גלה מלכא מכרכיה ככפיר העוזב את סוכו:
היונה. משתכרת ביין כן ת"י, דבר אחר לשון אונאה:

Chapter 26

Verse 1

בראשית ממלכות. פרשה זו תחתונה קדמה לעליונ' ארבע שנים:

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

וישמעו שרי יהודה. שתפשו נביאי השקר והכהנים את ירמיהו:
בפתח שער ה' החדש. אחרים הגיהו כשגלה יהויכין וקצת כל בית אלהינו עמו שברו
חילו של נבוכדנצר שער המזרחי וחזר צדקיהו ותקנו וחדשו לכך נקרא חדש:

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

Verse 18

מיכה המורשתי. דמן מרישה:
עיים. גלים:

Verse 19

ויחל. ל' תפלה:
ואנחנו עושים רעה גדולה. אם נהרוג אותו:

Verse 20

וגם איש היה מתנבא. מי שאמר זו לא אמר זו עד כאן דברי צדיקים ועמדו רשעים שהיו שם ואמרו גם איש מתנבא וגו' כשם שאוריה נהרג יהרג ירמיה כך מפורש בספרי:

Chapter 27

Verse 1

בראשית ממלכת יהויקים. שלש שנים לפני שמלך נבוכדנצר נתנבא עליו שימלוך:

Verse 2

מוסרות. הם רצועות העול שקורין קוריגל"ש:

Verse 3

ושלחתם אל מלך אדום. בימי צדקיהו בשנה הרביעית למלכו שעשהו נבוכדנצר שליט על חמשה מלכים:
מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון וגו'. אלו חמשה מלכים נתן נבוכדנצר תחת ידו של צדקיהו. חמש עשרה שנה היו על צוארו משנה אחת ליהויקים עד השנה הרביעית לצדקיהו ששברם הימנו חנניה בן עזור:

Verse 4

Verse 5

Verse 6

עבדי. שיעשה רצוני לפרע משונאי:

Verse 7

ואת בנו. אויל מרודך:
ואת בן בנו. בלשאצר:
עד בא עת ארצו. שיבואו דריוש המדי וכורש ויהרגו את בלשאצר:

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי וגו'. כל זה אמר ירמיהו אל שלוחי המלכים:

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

הנה כלי בית ה'. שגלו עם יכניה:

Verse 17

Verse 18

Verse 19

המכונות. ת"י בסיסיא כמו את הכיור ואת כנו (שמות ל״ה:ט״ז):

Verse 20

בגלותו. כמו בהגלותו:
חורי. כמו שרי:

Verse 21

Verse 22

עד יום פקדי אותם. בימי כורש כמו שמפורש בספר עזרא:

Chapter 28

Verse 1

ויהי בשנה ההיא. כשהגיע אותו הזמן שהשליט נבוכדנצר את צדקיהו על חמשת מלכים שהיה ירמיה אומר שליחותו ומשלח המוסרות והמוטות אל המלכים ביד מלאכיהם:
בראשית ממלכת צדקיה. בתחלה שהשליטו על חמשת המלכים וא"א לומר בתחלת מלכותו שהרי נאמר בשנה הרביעית אותה שנה ירד להקביל את פני נבוכדנצר בבבל ושריה שר המנוחה עמו וכמו שנא' בסוף הספר והשליטו על המלכים:
אמר אלי וגו'. אמרו רבותינו מי הטעה את חנניה שמע שהיה ירמיה מתנב' בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם (לקמן מט) ונבואה זו בסוף הספר נאמרה בראשית ממלכת צדקיהו כמו שמפורש שם ולפי שעילם סמוכה לבבל עמד הוא בשוק התחתון ודרש ודן קל וחומר ומה עילם שלא באה אלא לעזור את הכשדים וכו' כמה שהיא בסנהדרין:

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

יעשה. פאצ"א בלע"ז:
יקם. ל' תפלה (של"ש שטי"ן אלו ע"ד והביא"ו לבית הכל"א לא סדר"ן הר"ב המחב"ר)
(אמן כן יעשה וגו' בעלי אגדה אומרים כך אמר לו הלואי ויתקיימו דבריך אני משתכר ואתה נפסד אני כהן ואוכל קדשי שמים אם יעמוד הבית בבניינו ואתה גבעוני כדכתיב כאן) אשר מגבעון ותהיה לי עבד חוטב עצים ושואב מים (ומורה צדק שלא פי' נקיט ליה טעם רבותינו שלמדו מכאן כל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו שכן יראייה בן שלמיה בן חנניה תפשו לבסוף והביאו לבית הכלא):

Verse 7

אך שמע נא וגו'. עד הנביא אשר ינבא לשלום, אמר אני מתנבא פורענויות אם לא יבא איני שקרן הקב"ה נחם על הרעה אבל הנביא אשר ינבא לשלום וגו' בבא דבר הנביא יודע וגו' אבל אם לא יבא דברו שקרן הוא שנאמר לא איש אל ויכזב וגו' (במדבר כ״ג:י״ט) כך דרש רבי תנחומא:

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

את חית השדה נתתי לו. שרכב על ארי וקשר תנין בראשו:

Verse 15

Verse 16

השנה אתה מת. ובשנה הבאה תקבר:

Verse 17

בשנה ההיא בחדש השביעי. והלא אין חדש שביעי מן השנה אלא מת ער"ה וצוה לבניו שיקברוהו לאחר ר"ה ולא קודם ויעלימו את מיתתו אותו היום כדי לעשות נבואת ירמיה שקר:

Chapter 29

Verse 1

Verse 2

והגבירה. אם המלך:

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

(בראשית ג) השיאני הנחש כמו הסתה ל' השיאו.:

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

וקראתם אותי והלכתם. בדרכי והרי זה מקרא קצר:

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

אל המלך. צדקיהו אשר לא גלה:

Verse 17

(הושע ו) כתאנים השוערים. ל' שעוריה:

Verse 18

ולחרפה. שיחרפו אותם דשטרווי"ר בלע"ז וכן כל חרפה שבמקרא:

Verse 19

Verse 20

Verse 21

Verse 22

(ויקרא ב) אשר קלם. לשון קלוי באש:

Verse 23

וינאפו את נשי רעיהם. כמו שמפורש בסנהדרין כה אמר הקדוש ברוך הוא שכבי עם חבירי:
ועד. לשון עדות:

Verse 24

הנחלמי. שם מקום:

Verse 25

Verse 26

נתנך כהן. אל צפניה כתב כן:
פקידים. ממונים:
מהפכת. כיפה:
הצינוק. סדן ציפ"ש בלע"ז:

Verse 27

Verse 28

כי על כן שלח. כי יש לך לגעור בו על אשר שלח אלינו בבל לאמר ארוכה היא גלותכם שם:
על כן. כמו על אשר:

Chapter 30

Verse 1

Verse 2

Verse 3

כי הנה ימים באים. ולא תאמר למה אכתבנו כי יאבדו כולם ואין קורא בו ואין זוכרו עוד כי הנה ימים באים וגו':

Verse 4

Verse 5

קול חרדה שמענו. יש פותרין על שמועת בבל שהיו חרידים ממנה אותם שגלו שם
ומדרש אגדה על מלחמת גוג ומגוג:

Verse 6

אם יולד זכר. אם דרך לזכרים ללדת שיאחזום חבלים כיולדה:
חלציו. כמו מתניו:

Verse 7

היום ההוא. יום הריגת בלשאצר ומפלת בבל, ע"א יום מפלת גוג:

Verse 8

אשבר עלו. יסור עול האומות מעל ישראל:

Verse 9

Verse 10

ואתה אל תירא. מכל הרעות אשר תראה באה על בבל אשר אתה בתוכה:
ושאנן. כמו ושקט:

Verse 11

ויסרתיך למשפט. בדין חסוך:
ונקה לא אנקך. ל' טיאוט השמד:

Verse 12

אנוש לשברך נחלה. שברך אנפר"ש בלעז:

Verse 13

למזור. רפואה אין אדם סבור שתהא לך תשועה:
תעלה. רפואה לשון הועיל:

Verse 14

מוסר אכזרי. ייסורי אכזריות המוסר אכזרי הוא:

Verse 15

Verse 16

לכן. שבועה:
שאסיך למשסה. לשון ביזה וכת"י ויהון עדיך לעדי:

Verse 17

ארוכה. רפואה:

Verse 18

וארמון. המקדש:

Verse 19

והכבדתים. שיהיו עם כבד:
ולא יצערו. כמו ימעטו:

Verse 20

Verse 21

אדירו. שר שלו:
ערב את לבו. לשון ערבון פרוי"ל הטינ"א בלע"ז:
לגשת אלי. למלחמה למחות בידי:

Verse 22

Verse 23

מתגורר. חונה ודר ל' ארץ מגורי ודוגמתו וסער מתחולל (לעיל כב) האמור במקרא
האחר הוא זה ששניהם ל' חנייה:
על ראש רשעים. על ראש עכו"ם:

Chapter 31

Verse 1

Verse 2

מצא חן. בעיני דור המדבר:
שרידי חרב. מצרים והעמלקי והכנעני:
הלוך להרגיעו ישראל. בהוליכם לנחול ארץ מרגועם:

Verse 3

מרחוק. בזכות אבות:
נראה לי. אני הנביא ואמר לי לאמר לכנסת ישראל אהבת עולם אהבתיך:

Verse 4

עוד אבנך ונבנית. בניינים שנים היו לך על ידי אדם לכך חרבו עוד אבנך אני
בעצמי בנין שלישי ונבנית לעולם. תעדי תתקשטי:

Verse 5

וחללו. בשנה הרביעית יחללו את פרים לפדותו בכסף:

Verse 6

נוצרים. צופים בראשי מגדלים גבוהים להכריז קול נשמע למרחוק ל"א נוצרים כמו
נוצר חסד לאלפים (שמות ל״ד:ז׳) לשון שמירה כלומר יש יום שיקראו אותם ששמרו
התורה ויאמרו קומו וכת"י ארי אית אריכות יומיא וסגי טובא דעתיד למיתי
לצדיקיא דנטרו אורייתי מלקדמין:

Verse 7

וצהלו בראש הגוים. במגדלות גבוהים כדי שישמעו למרחוק:

Verse 8

בם עור ופסח. אפילו הנכשלים שבהם לא אמאס:

Verse 9

בבכי יבאו. על ידי תפלה ותשובה:

Verse 10

מזרה. ספריינ"ש בלע"ז:

Verse 11

Verse 12

ונהרו. יאספו כמו נהר:

Verse 13

Verse 14

דשן. שמן:

Verse 15

קול ברמה נשמע. קלא ברום עלמא אישתמע קל בית ישראל דבכן על ירמיה נבייא כד שלח יתיה נבוזראדן מרמתא לשוב מאחר הגולים אל גדליה בן אחיקם כמו שאמר בספר זה (לקמן לט):
רחל מבכה על בניה. מדרש אגדה אמר שהלכו אבות ואמהות לפייס את הקב"ה על שהעמיד מנשה דמות בהיכל ולא נתפייס נכנסה רחל אמרה לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובים רחמיך או רחמי ב"ו הוי אומר רחמיך מרובים והלא אני הכנסתי צרתי בתוך ביתי שכל עבודה שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי כשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי ולא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם אמר לה יפה למדת סנגוריא יש שכר לפעולתך ולצדקתך שמסרת סימנך לאחותך:

Verse 16

Verse 17

Verse 18

מתנודד. קומפליינ"ט בלע"ז לשון מי ינוד לך (לעיל יט):
יסרתני. ביסורין אתה הקב"ה:
כעגל לא לומד. פושאגוויילונ"י בלע"ז לשון מלמד הבקר (שופטים ד) הייתי בתחלה לכך חטאתי לך:

Verse 19

נחמתי. אני מתחרט על תועבותי:
הודעי. שהתבוננתי בעצמי שמעלתי אפרינו"י בלעז:
חרפת נעורי. שיכולים אויבי לחרפני על חטאת נעורי:

Verse 20

הבן יקיר לי אפרים. הן דברי שכינה כלומר הוא מתנודד ואני לבי נהפך עלי לרחם שמא בני יקירי הוא כמו שאין לו אלא בן אחד שהוא עושה לו כל רצונו שעשועים. אישבניימני"ץ בלעז:
מדי דברי בו. בכל עת שאני מדבר בו ומדרש ויקרא רבה די דבורי שנתתי בו שלימדתיו תורתי לרחם עליו:

Verse 21

הציבי לך ציונים. סימנים בדרכי אבותיך הטובים:
תמרורים. תמרים קטנים נטועים לסימן בדרך ופשוטו של מקרא עשי סימנים לדעת הדרך שהלכת בה מארץ ישראל לבבל שתחזירי באותו דרך כלומר כי ודאי תשובי משם:
דרך הלכת. הלכתי כתיב וכל מקום שהלכת הלכתי אני עמך ויונתן תרגם שימי לך תמרורים התפלל במרר נפשך (ומנחם פירש תמרורין ענין מועל וכן פירש ותמרות עשן (יואל ג׳:ג׳) סא"א):

Verse 22

תתחמקין. תסתרי ממני שאת בושה לשוב אלי מפני דרכך הנה חדשה נבראת בארץ שהנקבה תחזור אחר הזכר לבקשו שישאנה לשון ואסובבה בעיר אבקשה וגו' (שיר השירים ג׳:ב׳) ; ומשום רבי יהודה הדרשן שמעתי נקבה תסובב להיות גבר, אני נתתיך כבת הנוטלת עישור נכסים שבעה אומות משבעים סוף שתטלי הכל כבן זכר שהוא יורש הכל:

Verse 23

Verse 24

Verse 25

Verse 26

על זאת הקיצותי. כך אמר ירמיה כל מה שהייתי ישן ונרדם בנבואת פורענות בנבואה הזאת הקיצותי מתרדמתי:
ערבה. נעמה:

Verse 27

זרע אדם וזרע בהמה. הטובים והסכלים שבהם אני אזרעם כולם להיות זרע שלי, זרע אדם וזרע בהמה תרגם יונתן אקימינון כבני אנשא ואצלחינון כבעיר' שאין עונותיה נפקדין עליה:

Verse 28

Verse 29

בוסר. פרי שלא נגמר והוא מקהה את השינים:
ושני בנים תקהינה. הבנים ילקו בעון אבות:

Verse 30

Verse 31

Verse 32

Verse 33

Verse 34

Verse 35

לאור. איאקלארזי"ר בלעז, וכן ת"י לאנהרא:
רוגע הים. מנידו ומרתיחו ונעשה קמטים קמטים כמו עורי רגע (איוב ז):

Verse 36

ימושו. כמו לא ימיש:

Verse 37

אם ימדו שמים. כמה גובהם:
גם אני אמאס. בישראל כלומר כשם שהם לא ימדו ולא יחקרו כך ישראל לא ימאסו בכל
אשר חטאו:

Verse 38

Verse 39

Verse 40

העמק הפגרים. עמק שנפלו שם פגרי מחנה סנחריב:
והדשן. מקום שפך הדשן שהיה חוץ לירושלים יוסיפו על העיר ויכניסו כל זה לתוך
חומותיה ונבואה זו עתידה לבא:
השדמות. קנפני"א בלעז:

Chapter 32

Verse 1

Verse 2

צרים. לשון מצור:
בחצר המטרה. לשון בית המשמר:

Verse 3

Verse 4

Verse 5

עד פקדי אותו. פקודת כל האדם היא המיתה:

Verse 6

ויאמר ירמיהו וגו'. לא לצדקיהו אמר כן אלא פי' הכתוב למה כלאו וחוזר לדבורו
הראשון לפרש מה הדבר אשר הי' אל ירמיהו:

Verse 7

בא אליך. על פי הדבור:

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

את ספר המקנה. שטר המכירה:
את החתום וגו'. עם חתימתו כשהוא חתום כדת וחוק:
ואת הגלוי. שהוחזק בבית דין על פי עדיו וכתבו וחתמו הדיינין אשרתא דדייני
הוא קיום השטרות לעשות הדבר גלוי ומפורסם פן ימותו העדים ורבותינו פירשו
לענין גט פשוט ומקושר בבבא בתרא:

Verse 12

לעיני חנמאל דודי. ועד עכשיו קראו בן דודי שמא שנים היו ואם אין זאת לא
ידעתי מהו ויש נוטים לומר דודו ובן דודו היה חנמאל לירמיה כגון ראובן נשא את
בת שמעון אחיו וילדה לו נמואל וכבר הוליד שמעון ימין הרי ימין דודו לנמואל
שבן אחי אמו הוא וגם בן דודו שהוא בן שמעון אחי אביו של נמואל ואינה היא
המדה שלא מצינו בכל המקרא אח האם קרוי דוד:

Verse 13

Verse 14

כה אמר וגו'. אל תאמר לחנם אני מצניעם שהרי הכל גולים:

Verse 15

כי כה אמר ה'. סופן לקנות בתים:

Verse 16

Verse 17

לא יפלא. לא יכחד ויודע אתה שסופנו לגלות ולמה אמרת לי לקנות שדה:

Verse 18

ומשלם עון אבות אל חיק. הדור הזה ההולכים אחרי אבותיהם בדרך הרעה הגדול הגבור. ולא אמר והנורא אמר עובדי אלילים מרקדין בהיכלו איה נוראותיו במסכת יומא:

Verse 19

Verse 20

ובאדם. בשאר אנשים, ד"א אותות שהיו שקולין לישראל ולמצרים כיצד ויהי הענן והחשך ויאר הלילה (שמות י״ד:כ׳) אותו מזל ששימש חשך למצרים שימש אור לישראל מדרש אגדה:

Verse 21

Verse 22

Verse 23

ותקרא אותם. הקרית אותם לשון מקרה:

Verse 24

ואשר דברת. רעה עליה היה ובא:

Verse 25

והעיר נתנה. ולמה לי שדה:

Verse 26

Verse 27

הממני יפלא. וכי העתידות עלומות ממני:

Verse 28

Verse 29

Verse 30

Verse 31

למן היום אשר בנו אותה. ביום שהוסד הבית נשא שלמה את בת פרעה:

Verse 32

Verse 33

ולמד אותם. לשון פעול אפרנן"ט בלעז:

Verse 34

Verse 35

Verse 36

Verse 37

הנני מקבצם. ברחמים מכל אשר הדחתים שם באפי:

Chapter 33

Verse 1

עצור. בבית הכלא:

Verse 2

כה אמר ה' עשה. העושה זאת:

Verse 3

קרא אלי ואענך. להודיעך העתידות:
ובצורות. שמורות בלבי לעשותם:

Verse 4

הנתוצים אל הסוללות. לעשות מהם סוללות תלים שצבורים למעלה אשר בונים בני
העיר לעלות אל הסוללות להלחם מעליהם אל הכשדים:
ואל החרב. לתקפא שורא מן קדם דקטלין בחרבא:

Verse 5

ולמלאם את פגרי האדם. ואת הבתים אשר נתצו עושים קברות לפגרים שנהרגים בתוך
העיר:
ואשר הסתרתי וגו'. כה אמר ה' הנני מעלה לה וגו':

Verse 6

עתרת שלום. ברכת שלום שלוד בלע"ז:

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

נוה רועים. מדור רועים:

Verse 13

עוד תעבורנה הצאן וגו'. יצאו ויבאו ישראל ע"י מנהיג הולך בראשם:

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

לא יכרת. כריתות עולם אלא אם יפסוק סופו לחזור:

Verse 18

כל הימים. לא יכרת להם זרע הראוי להעלות עולה ולהקטיר מנחה:

Verse 19

Verse 20

אם תפרו את בריתי היום. אם תוכלו להפר את בריתי אשר כרתי את היום ואת הלילה להיותם בעתם אשר כרתי לנח ובניו ויום ולילה לא ישבותו:

Verse 21

Verse 22

Verse 23

Verse 24

שתי המשפחות. המלכות והכהונה:
ואת עמי ינאצון. ובדברים האלה הם גורמים לעמי לנאץ מהיות גוי לי לפניהם. לפני דבריהם אלה שמלמדין אותן לומר לא ישוב הקב"ה מחרונו עוד ולא תועיל לכם תשובה:

Verse 25

אם לא בריתי וגו'. אי אפשר שלא יתקיים הברית שכרתי ליום ולילה להיות בעתם ואי אפשר לחוקות שמים וארץ ליבטל כאלו לא שמתים גם זרע יעקב וגו' ורבותינו דרשוהו לענין ברית התורה ללמוד מכאן שבשביל התורה נבראו שמים וארץ אך אין המדרש מיושב על סדר המקראות:

Chapter 34

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

בשלום תמות. אמרו רבותינו שמת נבוכדנצר בימיו שכל ימי נ"נ לא יצאו אסיריו מאסיריהם וכשמת נבוכדנצר יצא צדקיה מבית האסורים ולמחרת מת וקברוהו בכבוד ובמשרפות אבותיך. כך היה דרכם לשרוף על המלכי' מטתן וכלי תשמישן:

Verse 6

Verse 7

Verse 8

אחרי כרות המלך. בשנה השביעית למלכו כך שנינו בסדר עולם ויהי בשנה השביעית באו אנשים מזקני יהודה לדרוש את ה' אמרו ליחזקאל עבד כהן שמכרו רבו מהו שיאכל בתרומה כלומר לפי שהיו רוצין לומר לא נענש על המצות על שהחזירו את העבדי':

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

הנני קורא לכם דרור. מאתי שאינו אדון לכם להציל ותהיו הפקר אל החרב ואל הרעב:

Verse 18

העגל אשר כרתו לשנים. כשחזרו וכבשום כרתו כולם ברית למרוד במקום וכרתו העגל לשנים ועברו בין בתריו למרוד בו והיא היתה ברית חזקה וגמורה לאמר ככה יבתר ויחלק העובר עליה:

Verse 19

Verse 20

Verse 21

העולים מעליכם. מפני חיל פרעה שיצא ממצרים כמו שמפורש בספר זה (ל"ז):

Verse 22

הנני מצוה. ושב חיל פרעה לארצו והכשדים ישובו עליכם:

Chapter 35

Verse 1

Verse 2

אל בית הרכבים. בני יונדב בן רכב ומבני יתרו היו:

Verse 3

Verse 4

איש האלהים. נביא דה':
שומר הסף. אמרכלא טרשורי"ר בלע"ז:

Verse 5

Verse 6

Verse 7

באהלים תשבו. במדבריות אשר אתם גריס שם לא היה להם חלק בארץ שבני גרים היו:

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

ויהי בעלות נבוכדראצר. על כרחנו באנו העיר לכך עכשיו אנו יושבים בבתים:

Chapter 36

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

עצור. בבית הכלא:

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

פתח שער בית ה' החדש. הוא שער המזרחי כן תירגם יונתן:

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

הגיד נגיד למלך. אולי ישמע:

Verse 17

Verse 18

Verse 19

Verse 20

חצרה. אל החצר כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה:

Verse 21

Verse 22

ואת האח. פירשו רבותינו עצים על שם שנדלקים באחוה (כלומר שנדלקים זה מזה כאחים שמהנים זה לזה סא"א) ולפי פשוטו משמע שהוא כלי שמבערין עליו אור לפני השרים:

Verse 23

שלש דלתות. רבותינו אמרו מגלת קינות היתה קראו לפניו איכה בכה תבכה גלתה יהודה דרכי ציון אבילות בכל זה לא חש אמר אני מלך על הנותרים כיון שקרא היו צריה לראש אמר מעכשיו אינו מלך מיד ויקרעה בתער הסופר ויקרעה. כמו קרעה:

Verse 24

Verse 25

הפגיעו. התחננו:

Verse 26

Verse 27

Verse 28

Verse 29

Verse 30

Verse 31

Verse 32

דברים רבים כהמה. מתחלה היו שלש אלפא ביתין איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם והוסיף עליה אני הגבר שכל אות משולשת בה:

Chapter 37

Verse 1

וימלך מלך. לפי שמעתה בא לספר ולומר שנתקיימו הפורעניות שנבא עד הנה התחיל לומר כן ובבא עת הפקודה שיקרבו הימים להתקיים הדברים וימלך מלך אחר על יהודה תחת כניהו בן יהויקים וגו':

Verse 2

Verse 3

Verse 4

וירמיהו בא ויוצא בתוך העם. כשמלך צדקיהו צוה והוציאוהו מבית הכלא שכלאו יהויקים שצדקיה היה צדיק ודורו רשעים ויהויקי' היה רשע ודורו צדיקים:

Verse 5

וחיל פרעה יצא ממצרים. לעזרה ליהודה:

Verse 6

Verse 7

שב לארצו מצרים. בספינות היו באים ורמז הקב"ה לים והציף עליו כמו נודות ואובות (כלומר נפוחות) דומות לעורות בני אדם אמרו זה לזה מה זאת אמרו אלו אבותינו שטבעום אבותיהם של אלו שאנו הולכים לעזרתם בים מיד שבו לארצם:

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

לחלק משם בתוך העם. לפלגא אחסנתא דיליה בגו עמא ובעוד הכשדים צרים עליה לא היה יוצא ממנה שמתפלל על העיר שלא תלכד:

Verse 13

ושם בעל פקידות. ממונה לשמור שלא יצא איש מן העיר להשלים אל הכשדים: בן שלמיה בן חנניה. הוא חנניה בן עזור בן בנו היה זה ולכך יחסו הכתוב ללמד שכל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו וירמיה החניף לו שאמר לו אמן יקים ה' את דבריך (לעיל כח), ומדרש אגדה שצוה חנניה את בנו ראה שאני מת על ידי ירמיה והעמידני שקרן בנבואתי אם תוכל להכשילו הכשילהו ובנו צוה גם הוא לבניו כך וכשהגיע שעה הכשילו:

Verse 14

Verse 15

Verse 16

ואל החניות. תירגם יונתן לגיו מן חנואתא חניות היו לפני אותו בית הכלא:

Verse 17

Verse 18

Verse 19

Verse 20

Verse 21

מחוץ האופים. משוק נחתומים כמו וחוצות תשים לך בדמשק (מלכים א כ):

Chapter 38

Verse 1

Verse 2

והיתה לו נפשו לשלל. והיו לו חייו הצלה כאילו שלל נפשו כאדם השולל שלל
ומשתכר כך ישתכר זה נפשו:

Verse 3

Verse 4

על כן הוא מרפא. אלאקנ"ץ בלע"ז לשון רפיון:

Verse 5

יוכל. כמו יכול על אשר הוא מרפא את וגו':

Verse 6

הבור מלכיהו. של מלכיהו:

Verse 7

עבד מלך. ברוך בן נריה:
הכושי. צדקיהו מה כושי משונה בעורו אף צדקיהו משונה בצדקו מכל דורו ויש מדרש
דורש הכושי על ברוך:
איש סריס. גבר רב:

Verse 8

Verse 9

וימת תחתיו וגו'. אילו הניחו אותו במקומו היה מת מאליו ברעב והם הריעו לקרב
מיתתו:

Verse 10

שלשים אנשים. מתוך שכחן תש ברעב נצרכו כולן:

Verse 11

בלויי סחבות. בלואי בגדים הנסחבים:

Verse 12

והמלחים. לשון רקבון כמו כעשן נמלחו (ישעיה נא):
תחת אצילות ידיך. שלא יזיקוך החבלים:
אצילות. איישילא"ש בלעז:

Verse 13

Verse 14

מבוא השלישי. לא ידעתי היכן הוא ושמא בעזרת ישראל היא לומר שהחיל ועזרת נשים לפניה:

Verse 15

Verse 16

Verse 17

Verse 18

Verse 19

דואג. ירא:
פן יתנו אותי. הכשדים ביד היהודים לומר מלככם יהי עבדכם על שקדמתם להשלים עמנו:
והתעללו בי. היהודים איגברונ"ט בלע"ז:

Verse 20

Verse 21

Verse 22

אנשי שלומך. נביאי השקר שאמרו לך לא תלכד:
בבוץ. טיט לשון היגאה גומא בלי בצה:

Verse 23

ואת העיר הזאת תשרף באש. הרי אתה כאילו שורפה בידים שאתה גורם לה:

Chapter 39

Verse 1

Verse 2

Verse 3

ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך וגו'. מגיד שנתקיימה כאן נבואה עליונה ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלים וגו' (לעיל א):
בשער התוך. בתרעא מציעתא שער העזרה שער ניקנור המזרחי והוא בין שער עזרת נשים ובין שער ההיכל ורבותינו אמרו שער התוך שער שמחתכין בו הלכות עליהם הוא אומר מקום המשפט שמה הרשע (קהלת ג׳:ט״ז):

Verse 4

דרך גן המלך. מער' היתה לו מביתו עד ערבות ירחו ויצא לילך דרך המערה מה עשה הקב"ה לקיים ופרשתי את רשתי עליו (יחזקאל י״ב:י״ג) זימן צבי לפני הכשדים מהלך על גג המערה חוץ לעיר ורצו אחריו לתפשו והוא רץ עד פתח המערה וראו את צדקיהו יוצא מן המערה:

Verse 5

וידבר אתו משפטים. למה עברת על השבועה:

Verse 6

ואת כל חורי יהודה. אלו הסנהדרין על שהתירו לו את שבועתו החטא היה בעיני האלהים שהתירו השבועה:

Verse 7

Verse 8

ואת בית העם. בתי כנסיות:

Verse 9

Verse 10

כרמים ויגבים. שדות לעבדם כל יגיבה לשון חפירה אפושי"ץ בלע"ז:

Verse 11

Verse 12

Verse 13

רבי. כמו שרי:

Verse 14

אל גדליהו בן אחיקם. שנפל אל הכשדים ע"פ ירמיהו וכשנלכדה העיר מינהו שליט בנשארים שם:

Verse 15

Verse 16

והיו לפניך ביום ההוא. והיו הדברים לפניך שתראה אותם מתקיימי':

Verse 17

ביד האנשים. ביד הכשדים:

Chapter 40

Verse 1

הדבר אשר היה. מה שנא' בסוף הענין (ירמיה מב) ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר ה' וגו' אלא שכתב תחלה על מה נאמר לו ומדרש אגדה באיכה רבתי מה היה הדבר ושובה אל גדליהו אמר לו או את נחית עמהון ואנא מסובר הכא או את סובר הכא ואנא נחית עמהון אמר אין אנא נחית עמהון מה אנא מהני להון אלא יחות ברייהון עמהון דסגין הוא מהני להון:
מן הרמה. שהיה גולה מעצמו עמהן היה רואה כת שלולים בקולרין היה מכניס צוארו ביניהם וכו' כדאיתא בפסיקתא דאפטרתא דברי ירמיהו שא"א לומר שנתנו נבוזראדן באזיקים שהרי צוהו נבוכדנאצר אל תעש לו מאומה רע (לעיל לט) באזיקים. בזיאו"ש בלע"ז:

Verse 2

ה' אלהיך דבר וגו'. למה אתה מצטער עליה' והלא אתה נבאת להם ולא שמעו כדאיתא בפסיקתא:

Verse 3

Verse 4

פתחתיך. לשון ויפתח הגמלים (בראשית כ״ד:ל״ב) וכת"י וכען הא שריתך ומנחם פתר כולם לשון פתיחה ממש:

Verse 5

ועודנו לא ישוב. בכל זאת לא היה חפץ לשוב אמר לו הקב"ה ושובה אל גדליהו אשר הופקד על העניים הנשארים גם הם צריכין לך כשאר הגולים
ארוחה ומשאת. מתנן ונבזבן:

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

וקיץ. דבלה:

Chapter 41

Verse 1

ורבי המלך. ושרי המלך נתקנאו בו שנטל גדולה:

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

להביא בית ה'. כשנסעו מביתם לא היו יודעים בחורבן הבית ובדרך שמעו וקרעו
בגדיה' וגלחו זקנם:
ומתגודדים. לשון שריטה:

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

אשר הכה ביד גדליהו. מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש העלה עליו
כאילו נהרגו על ידו:

Verse 10

Verse 11

Verse 12

אל מים רבים. על ברכת מיין סגיאין:

Verse 13

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

בגרות כמהם. בגרות דיהב דוד לכמהם בר ברזילי גלעדאה, כששב ממלחמת אבשלום כמו שנאמר בספר שמואל (שמואל ב י״ט:ל״ט) אתי יעבור כמהם וגו':

Chapter 42

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

וקול שופר. שתוקעין הצופים להזהיר את העם:

Chapter 43

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

וטמנתם במלט. מ"ם זו יסוד נופל היא בתיבה כמו מקום מעמד מעשה ויסודו לט כמו וילט פניו (מלכים א יט) לאט אותה בתוך הטיט במלבן, במלט אנוולופמנטו בלע"ז:

Verse 10

שפרירו. אהלו ודוגמתו ברוחו שמים שפרה (איוב כ"ו:י"ג):

Verse 11

Verse 12

ועטה את ארץ מצרים. יכרוך כל שללה ויצא כאשר יכרוך ויגלול הרועה את בגדו וישליכו מעל כתיפיו כשהוא מוליך צאנו לפניו:

Verse 13

את מצבות בית שמש. מזבחות שעשו שם אותם שנתגיירו בימי חזקיהו שבויי סנחריב שהוליך מכוש וממצרים לפני ירושלים ביום מפלתו כמו שאמר (ישעיהו י"ט:י"ח) ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה' צבאות עיר ההרס יאמר לאחת, ותרגם יונתן עיר קריתא בית שמש דעתידא למיחרב יתאמר דהיא חדא מנהון:

Chapter 44

Verse 1

Verse 2

Verse 3

Verse 4

Verse 5

Verse 6

Verse 7

Verse 8

Verse 9

Verse 10

לא דוכאו. לבם מרעתם:

Verse 11

Verse 12

Verse 13

Verse 14

כי אם פליטים. ירמיה וברוך חזרו לשם שהגלה נבוכדנאצר כשנתנה ארץ מצרים בידו
בעשרים ושבע למלכו (יחזקאל כט) כך שנויה בסדר עולם:

Verse 15

Verse 16

Verse 17

Verse 18

Verse 19

המבלעדי אנשינו. שלא מדעתם:
כוונים להעציבה. דפוסים כדמות עצבים (עצבים דמות עלמה כמו לעיל כב):

Verse 20

Verse 21

Verse 22

ולא יוכל ה' עוד לשאת. כמו ולא יכול:

Verse 23

Verse 24

Verse 25

Verse 26

Verse 27

Verse 28

Verse 29

Verse 30

פרעה חפרע. פרעה תבירא וחי"ת זו משמשת במקו' ה"א:

Chapter 45

Verse 1

Verse 2

Verse 3

ומנוחה לא מצאתי. לא שרתה עלי שכינה להנבא כמו ותנח עליהם הרוח (במדבר י״א:כ״ו) מה נשתניתי מתלמידי הנביאים יהושע שימש את משה נחה עליו רוח הקודש אלישע שימש את אליהו נחה עליו רוח הקודש אני מה נשתניתי:

Verse 4

ואת כל הארץ. היא הנדונת בנתישה והריסה זו:

Verse 5

תבקש לך גדולות. נבואות כמו ספרה נא לי את כל הגדולות וגו' (מלכים ב ח׳:ד׳)
קרא אלי ואגידה לך גדולות וגו' (לעיל לג) אמר לו הקב"ה אם אין כרם אין סייג
ואם אין צאן אין רועה איני נגלה על הנביאים אלא בזכותם של ישראל כך שנויה
במכילתא בתחלתה:

Chapter 46

Verse 1

Verse 2

Verse 3

מגן. של עור הוא והוא שלוק וכשיוצ' למלחמה מושחו בשמן:
צנה. של עץ דמות תריסין שלנו:

Verse 4

מרקו הרמחים. כמו ומורק ושוטף (ויקרא ז) פוריבי בלע"ז:

Verse 5

המה חתים. מצרים:
ולא הפנו. עוד לעמוד במלחמה לא היה להם פנאי:

Verse 6

Verse 7

כיאור יעלה. שהיה רגיל להעלות גייסות סביביו כמו נהר לשטף סביביו:
יתגעשו מימיו. דמטרפין מוהי:

Verse 8

כיאור יעלה. היה רגיל לעלות:
אובידה. כמו אאבד:

Verse 9

והתהוללו. לשון סכלות:

Verse 10

ורותה. לשון שובע, ל"א לשון שכרון כמו שכר דמתרגמינן מרוי:
בארץ צפון. שהלך פרעה על נבוכדנצר בכרכמיש וגם נפל ונהרגו גבוריו והוא ברח
מן המלחמה:

Verse 11

Verse 12

גבור בגבור כשלו. כשהיו בורחים היו נכשלים ונתקלים זה בזה:

Verse 13

לבא נבוכדראצר. זו מכה שניי' שהחריב נבוכדנצר את מצרים בשנת עשרים ושבע למלכו (יחזקאל כ״ט:י״ד) כמו ששנינו בסדר עולם:

Verse 14

התיצב והכן לך. כנגד המלחמה, והכן ואתקין:

Verse 15

נסחף. נשטפו והחליקו גבוריך כמו מטר סוחף (משלי כ״ח:ג׳) נסתחפה שדהו בלשון משנה ומנחם חברו לשון כליון וכן חבר מטר סוחף ודונש פתר מטר סוחף כמו מטר סועף כמו מסעף פארה במערצה (ישעיהו י׳:ל״ג):

Verse 16

הרבה כושל. הקב"ה שהדפו והרבה לו מכשול:
גם נפל. נתקבצו איש אל רעהו לאמר נקומה ונשובה אל עמנו ממקום שיצאנו משם להלחם:
חרב היונה. חרבא דסנאה דהיא כחמר מרויא, היונה לשון יין ל"א לשון אונאה:

Verse 17

קראו שם. במלחמה הכריזו משל של חרפה:
פרעה מלך מצרים שאון. שהיה מגביה קול שאונו תשואות להתהלל בחיילותיו:
העביר המועד. שייעד היום מלחמה קבוע לצאת ולהלחם ולא יצא ועבר יום זמן המועד:

Verse 18

כי כתבור בהרים. כי כאשר דבר אמת הוא שתבור קבוע בהרים והר הכרמל על הים כן באמת יבא הדבר הזה על מצרים:

Verse 19

כלי גולה. אדם יוצא לדרך מתקן לו חמת ומקדה של חרס לשתות בה:
ונצתה. לשון ציה:

Verse 20

עגלה יפהפיה. מלכותא יאייא:
קרץ. עממין קטולין קרץ לשון חתוך וכן מחומר קרצתי (איוב לג):
מצפון. מבבל:

Verse 21

שכיריה. שריה כמו בתער השכירה (ישעיה ז):
מרבק. קופל"א בלעז:
הפנו. פנו עורף לבקש לנוס:

Verse 22

קולה כנחש ילך. הרי הנחש בא ללמד על מצרים ונמצא למד למדנו מכאן שכשאמר הקב"ה לנחש על גחונך תלך (בראשית ג) וקיטע את רגליו והלך קולו בסוף העולם כך שנוייה בל"ב מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי:
כי בחיל ילכו. אליה:

Verse 23

כרתו יערה. כח יש בהן לכרות כל יערה:
כי לא יחקר. מספר צבאם:

Verse 24

Verse 25

אל אמון. על אמון, על השר אמון יש שהוא לשון גדולה כמו התטבי מנא אמון (נחום ג׳:ח׳):
מנא. אלכסנדרי' רבת' לאשיניוריא"ה דלישנדר"א בלע"ז:

Verse 26

ואחרי כן. מקץ ארבעים שנה כמו שאמר יחזקאל (כ״ט:י״ג):

Verse 27

ואתה אל תירא. צדיקים שבתוך מצרים שגלו שם על כרחם:

Verse 28

למשפט. בדין חסוך מעט מעט:
ונקה. לשון טיאוט והשמד וכן תירגמו יונתן לשון כלייה:

Chapter 47

Verse 1

אל פלשתים. על פלשתים:
בטרם יכה פרעה את עזה. כשהיה נבוכדנצר צר על ירושלים בשנה העשירית לצדקיהו יצא חיל פרעה ממצרים ויעלו הכשדים מעל ירושלים שמע פרעה ושטף את עזה ושב לארצו בסדר עולם:

Verse 2

Verse 3

שעטת. אין לו דמיון ויונתן תרגמו מפסועית:
מרעש לרכבו. מרעש אשר לרכבו:
גלגליו. אופני מרכבותיו:
לא הפנו אבות אל בנים. להצילם:

Verse 4

להכרית לצור ולצידון. פלשתים היו עוזרים אותם מאויביהם:
אי כפתור. איזל"ש בלע"ז:

Verse 5

נדמתה. נחרבה:
תתגודדי. תשרטי באבל ובבכי:

Verse 6

חרב לה'. שהקב"ה מביא לעולם:
הרגעי. לשון מרגוע:

Chapter 48

Verse 1

המשגב. שם מקום:

Verse 2

חשבון. ומדמן שם מקום ולפי שמותם הוא מזכיר פורענותם:
תדמי. תחרבי:

Verse 3

Verse 4

צעיריה. שולטנהא הצעירים מן המלכים:

Verse 5

מעלה הלוחית. שם מקום הוא מעלת הר:

Verse 6

כערוער. מגדל ערוער עשוי במדבר ואין סביביו ישוב כי אם שוכני אהלים ומגדל העומד באין ישוב נראה כחורבה כן תירגם יונתן ומנחם פי' כערוער שם עץ מעצי היער:

Verse 7

Verse 8

Verse 9

תנו ציץ למואב. תנו כנף למואב כל דבר תלאי התולה ובולט מן האדם ומן הבהמה קרוי ציץ כמו והיה לכם לציצית (במדבר ט״ו:ל״ט) ויקחני בציצת ראשי (יחזקאל ל"ח):
כי נצא תצא. כי במעופה וחפזון תצאו בגולה ויהיה נצא מגזרת נצה כן חברו מנחם וכן כי נצו גם נעו (איכה ד׳:ט״ו), ויונתן תרגם אעדו כתרא ממואב, תנו לאחרים ציץ הנזר אשר למואב:

Verse 10

מלאכת ה'. מלאכת השחתת מואב שהיא שליחותו של מקום:

Verse 11

לא נמר. לא נחלף:

Verse 12

צועים. מריקים וכן מהר צועה להפתח (ישעיהו נ״א:י״ד) הוא הלוך המעיים בשלשול:
ונבליהם. חביותיה' של מואבים:
ונפצו. ישברו כמו איכה נחשבו לנבלי חרש (איכה ד׳:ב׳) כל נבל ימלא יין (לעיל
י׳ג):

Verse 13

מכמוש. אשר בטח בו:
מבית אל. עגל הזהב:

Verse 14

Verse 15

Verse 16

Verse 17

נודו לו. לשון קינה כמו אל תנוד לו:

Verse 18

Verse 19

שאלי נס ונמלטה. שאלי מן הנסים והנמלטים ממואב מה נהייתה אם נמלט כלום
מהשחית:

Verse 20

Verse 21

ומשפט בא. ופורענות בא:

Verse 22

Verse 23

Verse 24

Verse 25

Verse 26

השכירוהו. השקוהו תרעילה עד שישתכר:
גם הוא. כמו שהיה שחוק לו:

Verse 27

תתנודד. היית מניד בראשך ומתלוצץ על חרבנו, ל"א כי מדי דבריך בו שהיית מתרונן על חרבנו אתה מתנודד לצאת בגולה וכת"י על דאסגיתון עליהון פתגמין בכן תטלטלון:

Verse 28

בעברי פי פחת. מקום שהמים כורין תחת גידודי שפת הנחל הגבוהים וכשהנחל מתמעט נמצאת הגומא ריקנית והיונה מקננת באחת מעב' הגומא וכשנחל רבה שוטף את הקן והיא נודדת משם כך שמעתי ויונתן לא תרגם כן והוה כיונא דשבקא פום שובכה ונחתא ושריא בארעית גובא:

Verse 29

Verse 30

עברתו ולא כן. שנאתו לישראל לא באמת ולא במשפט:
בדיו. גבוריו:
לא כן עשו. לא כגמול השיבו לזרע אברה' שנלחם עם המלכים והציל את לוט אביהם:

Verse 31

קיר חרש. עיר מארץ מואב:
יהגה. גונח כיונים הוגים:

Verse 32

מבכי יעזר אבכה לך. כשנאמרה נבואה זו כבר חרבה יעזר והיא סמוכה למואב:
אבכה לך. אבכה בשבילך דוגמת אותו בכי כי גם את תחרבי כמוהו:
הגפן שבמה. ארץ כרמים היתה:
נטישותיך. לפי שדימה אותה לגפן דימה את גבוריה לנטישות הגפן:
עברו ים. הלכו בגולה:
קיצך. לשון קיץ תאנים וקצך שהיא ל' קץ אין בו יו"ד והצד"י דגושה:

Verse 33

ונאספה. וכלתה שלא תראה:
לא ידרוך. ענבים בקול ענות הידד בשמחה כאשר היו עושים:
הידד לא הידד. שהידד יצעקו לא יהי הידד הראשון כי אם הידד של מנוסת חרב:

Verse 34

עגלת שלישיה. מדינה גברתנית:

Verse 35

Verse 36

על כן יתרת עשה. על אשר גאוה עשה לכך אבדו:

Verse 37

גדדות. שריטות:

Verse 38

Verse 39

איך חתה הילילו. הילילו עליה ואמרו איך חתה:

Verse 40

כנשר ידאה. האויב אל מואב:
ידאה. יעוף:

Verse 41

הקריות. שם העיר:

Verse 42

Verse 43

פחד ופחת. אלו ב' דברים קשים זה אצל זה שהפחד גורם לו לנוס והפחת מוכן ליפול בו:
פחת. פוש"א בלע"ז:

Verse 44

Verse 45

בצל חשבון. שהיא גבוהה ויש לה צל:
עמדו. הנסים לנוח בצל אשר לא היה בהן עוד כח לנוס:
מבן סיחון. מעיר סיחון כמו בן ראובן (ביהושע ט):
וקדקד. אטריפירצד"א בלע"ז ומנחם חברו ל' מקור וי"ת ויקירי לשון יקר:
בני שאון. אותם שהיו מגביהים קול תפארת:

Chapter 49

Verse 1

הבנים אין לישראל. בי"ת רפה וה"א חטף פתח שהוא ל' תמיהה:
מלכם. עבודת כוכבים של בני עמון מלכם שמה שנאמר (מלכים ב כ"ג) ולמלכם תועבת בני עמון:

Verse 2

Verse 3

כי שודדה ע׳. הסמוכה לה ומארץ עמון היא:
בנות רבה. רבת בני עמון:
והתשוטטנה בגדרות. תירגמו יונתן ואתהממון בסיעו התגודדו בחיילות פתר
והתשוטטנה לשון חיילות משוטטים וגדרות לשון גדרות צאן המלאים עדרים ויש
לפתור והתשוטטנה והתעוללנה בזבל גדרות צאן ל׳ בזיון ויבז עשו (בראשית כה)
ושט עשו:

Verse 4

תתהללי. תתפארי וונטי״ר בלע״ז:
בעמקים. שארצך ארץ עמקים ואין עצירת גשמים קשה לה שאין חמה שולטת בה:
זב עמקך. מכת רוב גשמים באה עד שזבו המים בעמק ושטפו שרשי התבואה כך פי׳
מנחם:

Verse 5

איש לפניו. כל אשר יוכל למהר ולנוס:
לנודד. ל׳ נע ונד (שם ד):

Verse 6

Verse 7

בתימן. אדום בדרומה של ארץ ישראל היא כמה שנאמר והיה לכם פאת נגב ממדבר צין
ע״י אדום (במדבר ל״ד:ג׳):
מבנים. מדור זה:
נסרחה. אתקלקלת:

Verse 8

הפנו. התבערו מן המקום הזה לשון ופנו את הבית (ויקרא יד):
העמיקו לשבת. להחבא בעמקי מסתרים נוסו הפנו העמיקו. כולם לשון צווי הם:

Verse 9

אם בוצרים באו לך. חשפתי את וגו׳ שמועה שמעתי וגו׳ כל כעין דוגמא זו נבא
עובדיה על אדום ולפי שסיגנון אחד עולה לכמה נביאים ואין שני נביאים מתנבאים
בסיגנון אחד במקצת הדברים משתנין:
לא ישאירו עוללות. בתמיה והשודדים שבאו עליך לא השאירו לך כלום:

Verse 10

חשפתי. גליתי כמו מחשוף הלבן (בראשית ל׳:ל״ז) ואתה הסגרת שרידי למען לא ישאר
מהם איש כמה שנאמר אל תסגר שרידיו (עובדיה א׳:י״ד):
ונחבה לא יוכל. ויבקש להחבא ולא יוכל:

Verse 11

עזבה יתומיך. שיתמת בישראל:

Verse 12

אשר אין משפטם לשתות. שלא היו אחים להם ואם הרעו להם אין להם משפט מות
כמותך:

Verse 13

לחרפה. ולקללה תהיה בצרה בצרה מערי מואב אלא מפני הענין שנאמר יובב בן זרת
מבצרה (בראשית לז) היא לוקה עמו:

Verse 14

Verse 15

קטן נתתיך. שאין בהם מלך בן מלך; לא היה דרכם ברומי להעמיד מלך בן מלך:

Verse 16

תפלצתך. ל' בהלה שהיית ממהר ונבהל לעורר שטימתך לאחיך ויש לועזין לשון פלצות
ויש לועזין לשון מפלצת:
השיא אותך. להרע להם:
שוכני. שוכן:
תופשי. כמו תופש והיו"ד יתירה בו:

Verse 17

Verse 18

Verse 19

כאריה יעלה מגאון הירדן. שהוא מקום אריות כתרגומו של יונתן כן יעלה האויב אל
נוה איתן:
ארגיעה. אקריב את הרגע:
אריצנו מעליה. פתאום ובהצלחה יחריבנה וישוב לו ברגע קטן אל מקומו ואני אומר
אריצנו מעלי' ממעל לה שיהא מתגבר עליה ועליון לה וכן ממעל לרקיע וכן ממעל לו
(ישעיה ו) מעל למדיו (שמואל א יב):
ומי בחור. אותו שבחרתי לנקום נקמתי עליה אפקד:
ומי יועידני. למלחמה להלחם אתי:
רועה. מלך:

Verse 20

אם לא. לשון באמת:
יסחבום. יגררום:
צעירי הצאן. בזויי האומות ורבותינו דרשו פרס שהוא הצעיר בבני יפת:
ישים. לשון שממה:

Verse 21

Verse 22

Verse 23

בושה חמת וארפד. ערי ארם כי שמעו שמועה רעה על דמשק שהיא ראש ארם כמה שנאמר
כי ראש ארם דמשק (ישעיהו ז׳:ח׳) לכך נמוגו:
בים דאגה. דאגתה דומה לדאגת הים השקט לא יוכל. כל דאגה לשון יראה הוא:

Verse 24

רפתה דמשק. רפו ידיה מהלחם:
ורטט. זיע:

Verse 25

איך לא עזבה. לא נתמלאת עפר סביב חומתה לחזק החומה כמו ויעזבו את ירושלים עד החומה (נחמיה ג׳:ח׳) ויש עוד לפתור למה לא נעזבת מן הרעה הזאת שלא תבא הרעה עליה:
קרית משושי. כך יתאבל מלכה עליה:

Verse 26

לכן. לשון שבועה:
ידמו. יחריבו ואינו זז מלשון דממה שכל עיר חריבה אין קול נשמע בה:

Verse 27

Verse 28

קדר. שוכני מדברות באהלי' הם אין חומה ואין עיר:

Verse 29

מגור. אמאשמנ"ט בלעז ל"א לשון יראה:

Verse 30

כי יעץ עליכם וגו'. ומה היא העצה קומו עלו אל גוי שליו:

Verse 31

בדד ישכונו. בטח ביחידות אין צריכין להתאסף ולישב ברוב אדם שאין יראים שיבא אויב עליהם:

Verse 32

קצוצי פאה. מוקצים מקצה אל קצה הרוחות:

Verse 33

Verse 34

Verse 35

את קשת עילם. את תקות עילם (ס"א חזקת עילם):
ראשית גבורתם. מיטב גבורת':

Verse 36

Verse 37

Verse 38

ושמתי כסאי. מצור שלי:

Chapter 50

Verse 1

Verse 2

ושאו נס. פורק"א בלע"ז סימן אסיפה הוא:
בל. ומרודך שמות עבודת כוכבים של בבל:

Verse 3

גוי מצפון. מדי ופרס:

Verse 4

Verse 5

דרך הנה. דרך המקום הזה ירושלים יסבו פניהם כשתחרב בבל ויצאו מתוכה ברשיון
כורש מלך פרס:

Verse 6

רועיהם התעום. גדוליהם התעום מעלי:
הרים שובבים. אל ההרים אל עבודת כוכבים שבהרים, שובבום אנווי"זאנ"ץ בלע"ז
שובבום מלכיהם, וי"ת הרים שובבום שלטוניא בזונון:

Verse 7

ומקוה אבותיהם. וסבור אבהתהון:

Verse 8

נודו מתוך בבל. מעתה צאו משם:
כעתודים לפני צאן. דרך העתודים ללכת לפני העדר בראש העזים:

Verse 9

וערכו לה. ויסדרון עלה קרב:

Verse 10

Verse 11

שוסי נחלתי. בוזזי נחלתי:

כי תפושו. ל' שומן:
כעגלה דשה. הדשה בתבואה ואוכלת תמיד:

Verse 12

אמכם. כניסתכם:
אחרית. אתם הכשדים אם ראשיתכם גדול אחריתכם יהיו מדבר:

Verse 13

Verse 14

ידו אליה. זרקו לה אבנים כמו וידו אבן בי (איכה ג׳:נ״ג):

Verse 15

ונתנה ידה. כאדם שאין בו כח ומושיט יד לכל מי שרואה לבקש רחמים ועזרה וכן
מצרים נתנו יד (שם ה) הושטנו יד למצרים לבקש מהם עזרה:
אשיותיה. חוזק יסודותיה וכן ואשיא יחיטו (עזרא ד׳:י״ב) ובלשון משנה כגון אלו
התופרים לאושין וכן והתאוששו והתחזקו:
כאשר עשתה. לעיר ה':

Verse 16

כרתו זורע. שיצו מלכא מבבל ואחידו חרבא בעידן קטול:

Verse 17

הראשון אכלו. שהגלה י' השבטים:
עצמו. גרמו גירם עצמותיו שגמר השיריים יהודה ובנימן, עצמו דישושא"ר בלע"ז:

Verse 18

Verse 19

ורעה הכרמל. ל' מרעה:

Verse 20

Verse 21

מרתים. שהמרתני והרגזתני:
פקוד. שם מדינה וכן פקוד ושוע וקוע (יחזקאל כ״ג:כ״ג) ת"י שם מדינות
ועשה ככל אשר צויתיך. אתה כורש ביד ישעיה הנביא (מ"ה):

Verse 22

Verse 23

פטיש כל הארץ. שהיה מפוצץ ומכתת את הכל:

Verse 24

יקשתי לך. לשון מוקש:

Verse 25

Verse 26

באו לה מקץ. מסוף העיר התחילו בה שלא תדע ותתפש פתאום:
פתחו מאבוסיה. ת"י אבולהא שעריה ואין לו דמיון, ומנחם חברו לשון אבוס:
סלוה. דושו אותה:
כמו ערמים. גרנות:

Verse 27

כל פריה. שריה כן דרך הנביאי' להמשיל השרים לפרים אבירים ולעתודים:

Verse 28

Verse 29

השמיעו אל בבל רבים. ל' וישמע שאול את העם (שמואל טז) הזעיקו להאסף אל בבל
מורים בחצים כמו יסובו עלי רביו (איוב ט״ז:י״ג):

Verse 30

לכן. ל' שבועה:

Verse 31

Verse 32

Verse 33

Verse 34

הרגיע את הארץ. כשתפול בבל יהי מרגוע והנחה לכל:

Verse 35

Verse 36

אל הבדים. אל הקוסמים שלה:
ונואלו. בקסמיהם ודומה לו מפר אותות בדים (ישעיה מד) וכן ת"י על שם שבודים
ואומרים דברי כזב:

Verse 37

הערב. סומכוותא גרנטיא"ה בלע"ז:

Verse 38

ובאימים יתהללו. ישתטו ל"א פוורונטרונט בלע"ז וכת"י משתבחין באלהי הענקים שהיו להם:

Verse 39

ציים את איים. יערעון תמון בחתולין מיני חיות המצויין בחורבה:

Verse 40

Verse 41

Verse 42

Verse 43

Verse 44

הנה כאריה. אשר יעלה מגאון הירדן כן יבא השודד אל נוה איתן כך תירגם יונתן הא מלך במשרייתיה ייסק עליהון כאריה דסלק מרום ירדנא למדנו שגאון הירדן מקום אריות הוא ואף כך תרגמו יונתן ואיך תעשה בגאון הירדן לקבל חיות ברא ברום ירדנא:
כי ארגיעה. כשאביא השעה:
מעליה. ממעל לה:
ומי יועידני. למלחמה:

Verse 45

צעירי הצאן. פרס צעיר לבני יפת:

Chapter 51

Verse 1

לב קמי. כשדים בגימ' דא"ת ב"ש, רוח משחית את רוח מלך פרס ומדי שהוא משחית, רוח טלנ"ט בלע"ז:

Verse 2

וזרוה. ונפצוה:
ויבוקקו. וירוקנו:

Verse 3

אל ידרוך. הדורך הרי זה מקרא קצר אל אשר אני אומר שם ידרוך הדורך קשתו:
ואל יתעל בסריונו. אל ירפא:

Verse 4

Verse 5

כי לא אלמן. לא שכחו מלנקום נקמתו:
כי ארצם. של כשדים:

Verse 6

נוסו. ישראל מתוך בבל:

Verse 7

כוס זהב. היתה בבל עד הנה ביד ה' לשכר בה את כל הארץ יין החימה:
על כן יתהללו גוים. נשתכרו ונשתטו:

Verse 8

Verse 9

נגע אל השמים משפטה. גבה פורענות' עד אל השמים:

Verse 10

הוציא ה' את צדקותינו. נזכרנו לפניו לזכות ובאו צדקות אבותינו לפניו:

Verse 11

הברו. ל' נקיון:
השלטים. אשפות שהחצים נתונים בהם:

Verse 12

גם זמם ה'. זה ימים רבים:
גם עשה. את מזימתו דרך המקרא לדבר שני גמין זה אחר זה ועל ידי האחרון בא
הראשון:

Verse 13

בא קצך. קץ שלך:
אמת בצעך. מדת חמסך ל"א אמת בצעך מדת סופך כמו כי יבצע:

Verse 14

בנפשו. אינשימישימו"ש בלע"ז:
כי אם. לשון באמת:
מלאתיך אדם. אמלינך משריית עממין דסגיאין כזחלא:
וענו עליך הידד. וירימון עלך בקלהון:

Verse 15

Verse 16

Verse 17

נבער כל אדם. העושה פסל לאלוה:
נסכו. לשון מסכה:

Verse 18

בעת פקודתם. כשיפקוד הקב"ה עליהם ועל עובדיהם:

Verse 19

ושבט נחלתו. יעקב הנזכר למעלה בראש המקרא:

Verse 20

מפץ אתה לי. עד הנה העמדתיך לי למשחית ולמפץ את האומות שגזרתי עליהם גולה:

Verse 21

Verse 22

Verse 23

Verse 24

ושלמתי לבבל. אחרי כל זאת שאגמור נקמתי על ידו בעובדי כוכבים:

Verse 25

Verse 26

Verse 27

קדשו. זמנו:
טפסר. לשון חיל (או ל' אדון):
סמר. הריצי"יר בלע"ז כמו תסמר שערי בשרי (איוב ד׳:ט״ו):

Verse 28

Verse 29

ותחול. לשון חלחלה:

Verse 30

נשתה. קפצה כמו גיד הנשה (בראשית לג) שנשה ממקומו:

Verse 31

Verse 32

Verse 33

כגורן עת הדריכה. הרי היא עתה מלאה כגורן בעת שדשו תבואתה שהיא מלאה חטין:
עוד מעט. ותתרוקן ותדמה לגורן בעת תחלת הקציר שהיא ריקנית:

Verse 34

Verse 35

חמסי שארי. צעקת חמסי ומזונתי אשר אכלו שארי:

Verse 36

Verse 37

Verse 38

נערו. ל' חמור נוער:

Verse 39

בחומם אשית את משתיהם. אכוין שיהו משתיהן בעת החום כדי שישתכרו:
למען יעלוזו וישנו. וירדמו:
שנת עולם. שנת עולמית וכן עלתה שם מתוך משתה ושכרות נחרבו ונהרגו ונלכדה
העיר כמו שנ' (בדניאל ה׳:ב׳) בלשאצר אמר בטעם חמרא וגו' (שם) אשתי חמרא וגו'
(שם) ביה בליליא קטיל בלשאצר מלכא וג' (שם) ודריוש מדאה קביל מלכותא:

Verse 40

ככרים. כבשים, (וי"ת) כתורין:

Verse 41

ששך. בבל בגי' דא"ת ב"ש:

Verse 42

עלה על בבל הים. חיל גדול כמו הים:

Verse 43

Verse 44

על בל. על עבודת כוכבים של בבל:
את בלעו. שהושפלו כל יושב הארץ תחתיו:

ולא ינהרו. ולא יאספו וכן ונהרו אליו כל הגוים (ישעיהו ב׳:ב׳) כמימי נהרות
כולם ההולכים אל הים:

Verse 45

Verse 46

בשמועה הנשמעת בארץ. השמועה הזאת של בלשצר שנהרג:
ובא בשנה השמועה. באותה שנה עצמה תבוא השמועה שחרבה בבל מאליה מן השמים
שנאמר (שם יג) והיתה בבל צבי ממלכות תפאר' גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום
ואת עמורה:
ואחריו בשנה. השניה:
השמועה. הטובה לכם כה אמר כורש מלך פרס (עזרא א׳:ג׳) מי בכם מכל עמו
ומושל על מושל. דריוש המדי מלך שנה אחת ובשנה השנייה כורש הפרסי:

Verse 47

Verse 48

Verse 49

גם בבל. היתה לנפול בה חללי ישראל:
גם לבבל. יפלו חללי כל ארצה:

Verse 50

פליטים מחרב. ישראל שגלו לתוכה שפלטו מחרב נבוזראדן:

Verse 51

כי שמענו חרפה. שהיו כשדים אומרים ומחרפים אותנו לאמר יד אלהינו רמה שהחרבנו
את ביתו:

Verse 52

יאנק חלל. יצעק חלל כשהורגים את האדם בחץ או ברומח והוא גונח כשמוציא הרומח
הוא האנקה:

Verse 53

וכי תבצר. לשון מבצר חוזק:
מאתי יבואו שודדים לה. מאתי מן השמים הגבוהים ממנה יבואו לה השודדים:

Verse 54

Verse 55

נתן שאון קולם. נשמע קול צעקתם:

Verse 56

Verse 57

Verse 58

(תהילים קל״ז:ז׳) תתערער. לשון חפירה ל' ערו ערו עד היסוד:
בדי ריק. בהרבה ריק שיבא עליהם:

Verse 59

שר מנוחה. רב תקרובתא על ידו היו רואים את פני המלך המביאים לו תשורה:

Chapter 52

Verse 1

Verse 2

Verse 3

כי על אף ה' היתה. היא גרמה לו מרד צדקיהו במלך בבל שהוא תחלת החורבן:

Verse 4

דיק. כרכום:

Verse 5

Verse 6

Verse 7

יברחו. כמו ברחו:
דרך שער בין החומותים. מערה היתה לו מביתו עד ערבות יריחו וכבר פירשתיה בס'
הזה (לא):

Verse 8

Verse 9

רבלתה. היא אנטוכיא:
וידבר אתו משפטים. על שעבד על השבועה:

Verse 10

את כל שרי יהודה. סנהדרין שאמר להם אתם התרתם לו את שבועתו וחטא היה בעיני
האלהי' להתיר השבועה:

Verse 11

בית הפקדות. בבית האסירין:

Verse 12

Verse 13

בית הגדול. בתי כנסיות שמגדלין בהם תפלה, וי"א בתי מדרשות שמגדלין בהם את
התורה מחלוקת האמוראים היא:

Verse 14

Verse 15

יתר האמון. כמו ההמון:

Verse 16

וליוגבים. חופרין בארץ רבותינו אמרו צדי חלזון:

Verse 17

ואת המכונות. של כיורות:

Verse 18

המזמרות. הם כלי זמר:

Verse 19

ואת הספים. ת"י קוליא ולא ידעתי אם ממיני כלי זמר הוא ואומר אני שהן אגנות
לקבל דם כמו בדם אשר בסף (שמות יג) ויש מפרשים הסיפי' לשון כדים לפי תרגום
של יונתן שתרגם קוליא כי כן ת"א וכדה על שכמה (בראשית כז) וקולתה על כתפהא
ולשון זה נראה שהסיפים אינם ממין כלי זמר אלא הם כדים:
המחתות. שחותין בהם גחלים מעל המזבח:
המנקיות. סניפי הזהב שבהם מעמידין לחם הפנים כמו ששנינו במנחות:

Verse 20

אשר תחת המכונות. לא ידעתי היאך שהרי תחת הים היו ודומ' לי שאין זה אלא כמו
אצל המכונות:

Verse 21

יסובנו. יקיפנו עוגל היקפו:
ועביו. ארבע אצבעות סביב חללו:
נבוב. חלול:

Verse 22

ושבכה ורמונים על הכותרת. עשויה כשתי אגנות אחת כדרכה כפוייה על פי התחתונה
והעליונה קרויה שבכה קויפ"א בלעז ורמונים תחובים היו בשרשרות והשרשר' שני

ראשיה קשורין יחד ונתונה על השבכה מלמעלה מקום שהשבכה קצרה מלמעלה והיא יורדת עד מקום דבק השבכה וכותרת שהוא הבטן הרחב שבכותר' ושם עומדת והרימונים מכסים את מקום הדבק שתי פיות האגנות המדובקים יחד:

Verse 23

תשעים ושמה רוחה. ובסוף המקרא הוא אומר כל הרימוני' מאה על השבכה ובספר (מלכים א ז׳:מ״ב) הוא אומר והרמונים מאתים טורים ארבע מאות לשתי השבכות אמור מעתה ארבע מאות היו לשתי השבכות על שני העמודים שני טורים לכל שבכה והטור מאה הוא שאמר כאן כל הרימונים מאה על השבכה לטור האחד ומאתים לשני הטורים הוא האומר שם הרימונים מאתים טורים סביב מאתים לשני טורים סביב לעמוד האחד וכן לשני הרי ארבע מאות והעמודים העמידם שלמה באולם סמוך לכותל ההיכל והכותל מכסה ד' רמונים מכל טור שאין נראים מבחוץ הוא שאמור כאן ויהיו הרימונים תשעים ושמה רוחה:
רוחה. כמו לרוח כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בסופה ולכך הטעם מלמעלה תחת הרי"ש כלומר תשעים ושמה מהם נראים לרוחות העמוד זו למדתי בפ' שלשים ושתים מדות שאמר ר"א בנו של רבי יוסי הגלילי:

Verse 24

כהן המשנה. סגן הכהנים הממונה תחת כהן גדול לשמש תחתיו אם יארע בו פסול שומרי הסף. אמרכלין שמפתחות העזרה מסורות להן:

Verse 25

ושבעה אנשים מרואי פני המלך. ובספר (מלכים ב כ״ה:י״ט) אמר וחמשה אנשי' השני' חשובי' ולא חשובים כ"כ:
המצביא את עם הארץ. יודע מנין של כל עיר ועיר כמה אנשים מוציאה לצבא:

Verse 26

Verse 27

Verse 28

בשנת שבע. הוא גלות יכניה ובספר מלכים אמר בשנת שמונה הא כיצד שנת שמונה שמלך נ"נ היא שנת ז' שכבש את יהויקים לעבד דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה שניה עלה וכבש יהויקים:
יהודים שלשת אלפים. ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי י' אלפים הכתוב הזה שפי' יהודים שלש אלפים הכריע בין שני מקראות שבסוף ספר מלכים פסוק אחד אומר י' אלפים (שם ב כד) ואחד אומר שבעת אלפי' (שם כה) בא זה ופירש יהודים שלשת אלפים ומשאר שבטים שבעת אלפים הרי י' אלפים:

Verse 29

בשנת שמנה עשרה. היא גלות צדקיהו ולמעלה הוא אומר (כאן) שנת תשע עשרה למלך נ"נ תשע עשרה שמלך י"ח שכבש את יהויקים:

Verse 30

בשנת שלש ועשרים. ניתנה צור בידו ושטף יהודה שבסביבות עמון ומואב שבע מאות וארבעים וחמשה כך מפורש בסדר עולם:

Verse 31

בעשרים וחמשה לחדש. ובמקום אחר הוא אומר בעשרים ושבעה לחדש בעשרים וה' לחדש
מת שטנו נבוכדנאצר ובעשרים ושה נקבר והויאו אויל מרודך מקברו ובכ"ז מלך
ונשא את ראש יהויכין:
נשא. נשאו וגדלו, לישנא אחרינא מנאו עם שאר המלכים כמו שא את ראש בני ישראל:

Verse 32

Verse 33

Verse 34

וארוחתו. נוטל פרס מבית המלך לכל צרכיו: